

Ludbreg- gnijezdo republikanizma i boljševizma

(Odjeci Oktobra u ludbreškom, topličanskom,
novomarofskom i varaždinskom kraju 1919.)

I

Duga nadanja i vjerovanja da će Južni Slaveni ujedinjenjem godine 1918. doživjeti i nacionalno oslobođenje i socijalnu pravdu nisu našla svoje ispunjenje i novonastaloj državi Srba, Hrvata i Slovenaca. Umjesto nacionalne slobode, dočekali su nova nacionalna ugnjetavanja, umjesto socijalne pravde daljnja bespravljna i porobljavanja.

A upravo je to poslijeratno vrijeme bilo puno svih elemenata najnaprednijeg, najzdravijeg, svega onoga za čim je ne samo radništvo i seljaštvo, već i ogromna većina južnoslavenskih naroda, težila sve od Narodnog preporoda i s kojim je težnjama sav narod pun nadanja završio prvi svjetski rat i ušao u svoju vlastitu južnoslavensku državu.

Zahtijevala su se adekvatna politička rješenja prvenstveno nestanak starog omraženog režima: radništvo je tražilo svoju političku partiju, svoja radnička vijeća, bezemljaško seljaštvo pod svaku cijenu zemlju, svoja seljačka vijeća.

Ogoljele mase, izgledniji narod, međutim, ne nalazi rješavanja bremenitih socijalnih problema, pa započinje revolucionarnim podhvati- ma: »zeleni kadar«, povratnici s frontova i sirotinja navaljuje spontano na veleposjede, vlastelinstva, dvorove, žandarmeriju, trgovine, župne dvorove, općinske zgrade, a znademo da je u Ferićancima, Petrijevcima i Donjem Mi- holjcu narod proglasio republiku. Vojnici koji su učestvovali u Oktobarskoj revoluciji, ili su bili u kontaktu s učesnicima, donose, prenose i šire oduševljeno ideje socijalizma.

Posebno treba naglasiti da je napose u ovim našim krajevima vidnu ulogu u revolucioniranju narodnih masa imala socijalistička revolucija u Mađarskoj. Već u siječnju 1919. godine revolucionarni i antimilitaristički duh se širi i lecima bacanim iz aviona a u ožujku takove

partija«, iako u stvari još i nije bila osnovana. letke potpisuje »Jugoslavenska komunistička Ako iznesemo da je i znatan dio Jugoslavena učestvovao u toj mađarskoj revoluciji, da se je posebno istakla tu i jugoslavenska komunistička frakcija na čelu sa Ivanom Matuzovićem, ujedno predsjednikom i komandantom jugoslavenskih jedinica Crvene garde.

Istaknuti je na ovome mjestu naročito teške poslijeratne prilike u vidu velike nestašice industrijskih proizvoda široke potrošnje, visoke cijene poljoprivrednih proizvoda u trgovini (ne kod proizvođača seljaka), besavjesne špekulacije s jedne strane, a s druge zadržavanje radničkih nadnica na nivou ratnog perioda kraj inflacije. Osim svega zakonom uopće nije bilo uređeno radno vrijeme radnika. Pa i sve akcije željezničara nisu ništa drugo no posljedica strašnog socijalnog stanja i izrabljivanja tih namještenika i radnika.

Istina je da je Narodno vijeće u listopadu 1918. godine iznijelo neka svoja obećanja radnicima, radnici su neprestano zahtijevali realizaciju tih obećanja, ali ih je vlada stalno u potpunosti ignorirala. Posljedica takvog stanja su neprestani tarifni štrajkovi i pokreti radnika. Tek veoma zaoštrenim stanjem i stalnim štrajkovima radništvo je uspjelo domoći se naredbe o osamsatnom radnom vremenu.

Politički zahtjevi radnika i seljaka mogu se svesti pod jedan jedini nazivnik: »socijalistička republika, uvođenje socijalističke republike«, kako se to govorilo i pisalo na svim dnevnim redovima radničkih socijalističkih skupština. Razumljivo da kralj i njegova vlada zbog toga zahtjeva vrše najšire represalije nad radništvom, da zabranjuju takove skupove.

Seljaštvo, kao većina stanovništva, pristalice su najvećim dijelom politike Stjepana Radića, koji također gleda narod u republikanskoj državi. »Poslanica robovima zemlje« i »Kome pri-

pada zemlja?» dva su letka-brošure kojima se traži besplatna podjela zemlje onima koji je obrađuju, tj. seljacima. Seljaštvo, kad je u pitanju zemlja, postaje najoštrije, najrevolucionarnije, a to je posebno u toj 1919. godini dolazilo do izražaja.

Buržoazija, kralj, vlada nastoje stalno u to revolucionarno vrijeme ne samo otupiti oštricu revolucije, nego u potpunosti onemogućiti svaki i najmanji pokušaj naprednog značaja. Rješenosť obračunavanja sa radničkim pokretom manifestira se i kod zabrana prvomajskih proslava, koje se ali i protiv takovih zabrana održavaju. Na komuniste se obara bespočetno ministar unutrašnjih poslova Svetozar Pribičević. Naročito su učestali progoni nakon Konaresa ujedinjenja.

Nesmiijemo zaboraviti ovdje spomenuti da je na samim počecima stvaranja nove državne tvorevine na tlu Južnih Slavena kralj i vlada uvelike stao koristiti nacionalne razlike u novoj državi, a sa svrhom održanja i osiguranja svoje vlasti. To je išlo tako daleko da je u Hrvatskoj srpska vojska bila stacionirana u posebnim kasarnama odvojeno od hrvatskih vojnika, ustanovljene su razlike u plaći i prehrani dapače. Razumljivo da takova stanja rađaju nezadovoljstvom, da je dolazilo i do otkazivanja poslušnosti, zatim do šovinističkih ispada, ali i do veoma čestog korištenja srpskih vojnika u održavanju svoga nametnutoga »reda i mira« u ovdašnjim krajevima.

II

Naglašeno revolucionarno raspoloženje naroda u ovdašnjim našim krajevima-Ludbregu, Toplicama, Varaždinskom kraju — bilo je devetnaeste toliko burno i snažno, da je često dolazilo do najviše točke vrenja, do stanja oružanih buna. Upoznajmo se s tim toliko značajnim događajima, koji su i opet ponovno dokazali da je to kraj »Gubčevih kmetova«, koji će kasnije jednako dokazati i prikazati se »Titovim revolucionarima«. To i stoga da se stariji podsjetite, a mlađi upoznaju s burnim revolucionarnim danima devetnaeste radnika, seljaka i naprednog građanstva Ludbrega, Novog Marofa, Malog Bukovca, Varaždinsbrega, Halića, Jalžabeta, Ljubeščice, Varaždinskih Toplica, Črnila, Petkovca, Svibovca, Pišćanovca, Hrasovca, Čurilovca, Varaždina i drugih mjesta ovdašnjih naših krajeva.

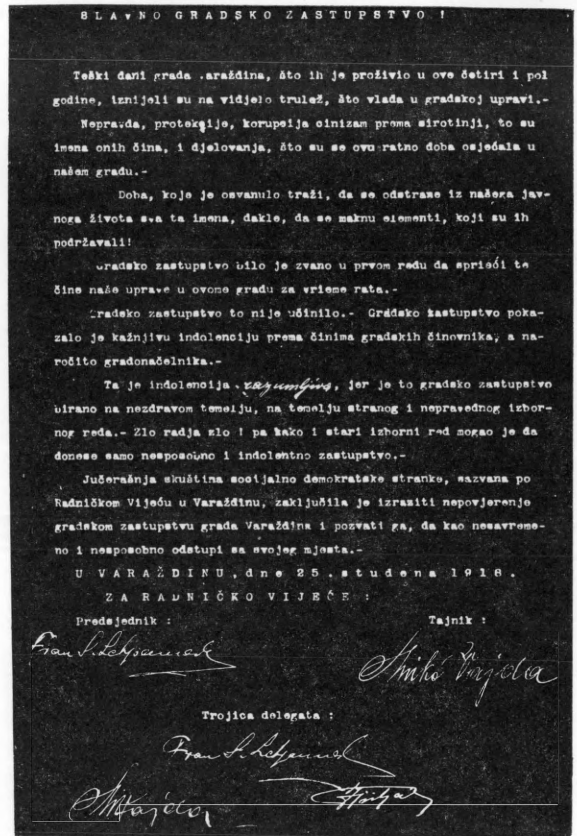
III

Kako je to bilo u Varaždinu?

Ne, Varaždin nije tada bio grad penzionera. Dapače, upravo protivno. Jedan od najrevolucionarnijih gradova onoga vremena.

U Varaždinu je sve počelo kao i drugdje — ali mnogo intenzivnije. Revolucionarno raspoloženje često je dospjelo do vrhunske točke vrenja.

Pa to je i posve normalno, kad tadašnji Varaždin ima za sobom već jedan od prvih otpora radnica — 1803. godine »štrajk« žena-

Faksimil odluke Radničkog vijeća u Varaždinu od 25. studenog 1918. godine, kojom se izražava nepovjerenje i traži ostavka Gradskog zastupstva

-kmetica, radnica u Predioni prave svile u Varaždinu,¹ kad je već 1875. godine ovdje osnovano Radničko izobrazujuće društvo;² kad se već u Varaždinu slavi 1. svibanj kao međunarodni radnički blagdan od godine proglašenja 1. maja radničkim praznikom.³

I upravo je 1918. godine 27. travnja u gradu Varaždinu opet održana skupština socijalista pred prvomajsku proslavu. Glavni govornik na tom skupu bio je Kaurić iz Zagreba. U govoru naglašava internacionalno značenje radničkog pokreta, daje posebno mjesto radničkom socijalističkom pokretu u toj godini zahtjeva da se završi rat i da se svakome narodu da pravo samoopredjeljenja. Tada se u Varaždinu kliče »Crvenoj internacionali i slobodi svakog naroda i čovjeka pojedinca«. Samome skupu prisustvuju i radnici i obrtnici i seljaci, a i napredna akademska omladina.

Iste godine je za prvomajski praznik svuda obustavljen rad, održan je sastanak s referentima o tom prazniku, a nakon toga je upriličena

zabava uz koncert i gradske glazbe i radničkog pjevačkog zbora »Sloboda«.⁴

Da li će nam sada biti teško shvatiti takav Varaždin, revolucionarni, koji je odmah nakon rata već 24. studenoga 1918. donio »Rezoluciju« sa zahtjevom da i Zastupstvo grada Varaždina i gradonačelnik neodgodivo podnesu ostavke.

Taj je akt donesen u velikoj skupštini radnika, obrtnika, građana i seljaka sazvanoj po Radničkom vijeću u Varaždinu. Više od 800 ljudi u toj skupštini zahtijeva ove ostavke, a Radničko vijeće 25. XI 1918. donesenu rezoluciju predaje gradskom zastupstvu, odnosno gradonačelniku. Evo što govori rezolucija o ostavci zastupstva:

»Teški dani grada Varaždina, što ih je proživio iznijeli su na vidjelo sav trulež, što vlada u gradskoj upravi. Nepravda, protekcija i korupcija, cinizam prema sirotinji — to su eto imena onih čina i djelovanja, što su se u ovo ratno doba osjećala u našem gradu.

Doba, koje je osvanulo, traži da se odstrane iz našega javnoga života sva ta imena. Dakle, da se maknu elementi koji su ih podržavali.

Gradsko zastupstvo bilo je zvano u prvome redu, da spriječi te čine naše uprave u ovome gradu.

Gradsko zastupstvo to nije učinilo.

Gradsko zastupstvo je pokazalo kažnjivu indolenciju prema činima gradskih činovnika, a naročito gradonačelnika.

To je razumljivo, ta indolencija od tuda, jer je gradsko zastupstvo birano na nezdravom temelju starog i nepravednog izbornog reda.

Zlo rađa zlo.

Tako je stari izborni red mogao da donese samo nesposobno i indolentno zastupstvo.

Jučerašnja skupština sazvana po »Radničkom vijeću« u Varaždinu zaključila je izraziti nepovjerenje Gradskom Zastupstvu grada Varaždina i pozvati ga da odstupi sa svoga mjestu.

Ovako pak je rečeno gradonačelniku Varaždina od strane socijalista i seljaka preko Radničkog vijeća:

»Gospodine gradonačelniče! Osvanulo je doba demokracije i slobode. Vaša su vremena za uvijek prošla. Vi današnje naše vrijeme ne razumijete. Jučerašnja skupština sazvana po Radničkom vijeću u Varaždinu zaključila je da Vam se izrazi nepovjerenje i da Vas se pozove da odstupite sa stolice načelničke. To stoga jer ste nedostojan zvati se prvim građaninom našega grada.

Izvolite ovim putem to primiti do znanja.⁶

Dakle, dva prvorazredna dokumenta vrhunске revolucionarnosti zahtjeva za potpunim raskidom sa starim režimom i ljudima nosiocima toga režima.

A kojim se oružjem socijalisti Varaždina 1918/1919. godine služe u svojoj borbi.

— Socijalističkim skupštinama,

— Akcijama zelenog kadra,

— Akcijama seljaka za podjelom veleposjedničke zemlje,

— Štrajkovima,

— I napokon pravim pravcatim oružanim ustankom — bunom komunista i vojnika u Varaždinu 23. srpnja 1919. godine.

Koje su to akcije.

Zeleni kadar napada 2. XI 1918. u Petrijancu. Kotarski predstojnik Zdravković tumači da je to djelo »mlađarije« iz sela Družbinca i Strmca.⁷

Zeleni kadar i seljaci — njih 30 — napadaju 7. XI 1918. kaznionicu u Lepoglavi. Bilo je mrtvih i ranjenih.⁸

Uprave zagorskih općina plaše se u kolovozu 1919. godine da će doći do napada 40 »kaderaša« — civila i vojnika iz Ivančice, koji se naružani tamo sakrivaju.⁹

Štrajkovi rudara izbijaju u rudnicima Ivanec i Ladanje na početku veljače 1919. godine,¹⁰ a štrajk trgovačkih namještenika u Varaždinu 4. 6. 1919. U štrajk je stupilo 120 trgovačkih namještenika. S poslodavcima pregovaraju na Gradskom poglavarstvu u Varaždinu N. Graber, Franjo Thavanet, Rudi Jalušić, Vladimir Peršin, Zvonko Zubanjek i Aleksa Puhan. Već 6. VI je štrajk okončan, jer su radnici u trgovini u toku dva dana postigli sporazum o svojim plaćama.¹¹

U štrajku su 6. listopada 1919. knjigovežarski i tipografski radnici, i to 11 radnika muškaraca, 3 radnice žene, 9 slagara, 2 knjigovežara i 2 pomoćne radnice. Svi su zaposleni kod tvrtke Štifler, Narodne tiskare, Platzera i Hartmanna. Predsjednik Ivan Vežić i tajnik Ivan Petanjek obavještavaju Gradsko poglavarstvo da su u štrajku, jer nije udovoljeno tipografskim i knjigovežarskim radnicima glede povišice plaća. Štrajk je tada trajao svega 8 sati. Slagari su postigli povišicu za 30%, pomoćni radnici 50%, a knjigovežarski se radnici nisu nagodili i dobili su otkaz.¹²

Na potezu Varaždin — Maruševac — Ladanje — Banjski Dvori — pak zatim Saulovec u svrhu pacifikacije seljaka pojavljuje se na početku mjeseca ožujka 1919. godine jedna četa 25. pješadijskog puka iz Čakovca. Komandant te čete nas informira o akcijama seljaka u Banjskim Dvorima, Maruševcu i Saulovcu: pri opkoljavanju Maruševca, Maruševčani su vojsku dočekali oružjem. Poginulo ih je 7, a više ih je ranjeno.

I u Saulovcu je vojska naišla na otpor seljaka 9. ožujka 1919. godine, pa je i tu bilo ranjenih.

Iz ove »kaznene vojne ekspedicije protiv seljaka« njih 50 je uhapšeno.¹³

U Jalžabetu su zabilježeni nemiri seljaka 4. lipnja 1919., kao i u Leštakovcu i Grešćevini. Tu se pale klijeti i kuće odbornika agrarne reforme.¹⁴

Seljaci su svoju volju pokazali i prigodom izbora općinskih odbornika u Vidovcu i Vinici. U Vinici i Vidovcu silom su otjerani, odnosno onemogućeni »izbornici velikopredznici«, tj. oni s većim posjedom ili veleposjednicima. Izabrani su samo oni s malim posjedima.¹⁵

Skupštine socijalista na kojima sudjeluju i seljaci i napredna varaždinska akademska om-

Noj. 1502, 115.
7. 2. 1919
Varaždin, 7. lipnja 1919

Imenit
Lutaka kulturnički
razvijena u području
građanskih organizacija

Judjedinstvu bi ku: slavi:
zemaljske vlade

Kraguje

Ispravno je izvještajem nezabijajući bi, žiranijske oblasti, te od 15. 7. 1919. Noj. 1502, 115. sast. mi je podnijeti na imid. "Lutaka" marksističke svojetske vlade sa napu. sam i "Radnici" "Gimn." "Strojari" "Zlatar!" "K." i "Z." sam ostao od jednog "općaka" iz "Zelkoveca" kotar "Ludbreg" koji naroda. sa on na statutu takovih četaka čašim u "Zelkovecu" pred 14. auma iz jednog "zračnog" biptala i sa takovih četaka meao u "Zelkovecu" sve sići.

Istao sam na jednina katoličke oblasti odahle. Kao i u svako monarhizmu izvještaju.

Naravno sam popros glavnice katoličke imidijeboga na općavajno kaku sa se vratare. ariji. kaku u "Kraguje" sira u jednjega izvještaj kotara a u. jednjem dijelu je za i dolje ih od svake. pa je, napj od svoga biptala p. naj. peccā

dužnost izvještajno, p. miru i reda. oblog
ovaj izvještaj naša naroda izvještaj
Covm. izvještaj dužnost mi je izvještati, p.
Ludbreg. tomu izvještaju republikanizma i
kolonizacija meao sa općaj. interesa, radi glavnice
kotara prapomuti.

Izvještaj glavnice kotara bi katoličke prapomuti
"Kruška" "Krbica" u svatku pogledu p. korakten
izvještaj mi, manje, nu izvještaj, koja je za
ovaj kotar absolutno potpuno. "Energija" biptala
u odličavajju jako ruka i samo naroda teča
za ovaj kotar.

Katoličke prapomuti "Krbica" je od naroda meao
izvještaj koji u svo izvještaju, na ovom izvještaju
meao općaj. stvari, isto obditi, naj. korakten.
Za ovaj bi bi kotar manje, izvještaj, gđo
bi on mogao mnogo bolje odobavati.

Kao ovu "K." izvještajne oblasti izvještaj bi žir.
p. izvještaj, izvještaj "Klekanc" "Kraguje" koji
je je izvještaj, sa se izvještaj u "St. Paganu"
na izvještaj.

Isto je u "St. Paganu" meao otki obditi na
naiv politički položaj, meao p. prigodom gđo
izvještaj, prapomuti, prapomuti nije mi pogut
kao mi to sa se izvještaj, na izvještaj, izvještaj
izvještaj.

Izvještaj je u isto izvještaj, sa se izvještaj

Faksimil prve i druge stranice izvještaja varaždinskog župana od 21. lipnja 1919. godine o širenju boljševizma u ludbreškom kraju (Historijski arhiv Varaždin)

ladina od onih 1918. do ovih prve polovice 1919. godine, kao govornici se pojavljuju Fran Lepamer, Lavoslav Kovačić, Ivan Košmerl, Stjepan Martinić, Ivan Tišler, Mirko Vajda, Josip Čagran, svi iz Varaždina, te Gizela Blažaić iz Varaždinskih Toplica.

Na skupštini u Varaždinu 24. XI 1918. godine sudjelovalo je više od 800 radnika, obrtnika, seljaka i akademičara.

Krojački obrtnik Lavoslav Kovačić govorio je o ideji socijalizma, o organizaciji, o radničkom osiguranju. Najoštrije je napao kapitalizam, klerikalizam i militarizam. Založio se je za odvajanje crkve od države, podržavajući Narodno vijeće. Radnici i seljaci međutim, treba da kontroliraju to vijeće putem svoga Radničkog vijeća.

Krojački pomoćnik Stjepan Martinić napao je grasku upravu, posebice instituciju aprovizacije, da djeluje potpuno suprotno potrebama radnika, te je najvećma za takvo stanje optužio gradonačelnika.

Ivan Tišler, privatni činovnik, zahtijevao je najoštrije da zastupstvo i gradonačelnik odmah podnesu ostavke.¹⁶

Dana 23. ožujka održane su dvije skupštine: jedna u Varaždinu u gostioni Đure Klasta, druga na Varaždinbregu u krčmi Koprivnjaka.

U Varaždinu su se knjigovežarski pomoćnik Mirko Vajda i pokostar Josip Čagran izjašnjavali u skupštini za boljševizam uz osobitu podršku radnika Mije Krušnjaka, Stjepana Crnčića, Srećka Meliša, Slavka Jakopovića i Franje Pšeita, kao i mnogih drugih koji nisu identifikirani. Tu su se čule i ovakve riječi: Mi smo boljševici, a braća ruski boljševici već dolaze da nam pomognu — tvrdi Gradsko redarstvo Varaždin.¹⁷

Na Varaždinbregu istoga dana, 3. III 1919., u prisutnosti 300 seljaka pretežno iz Knežinca Gornjeg, Kučana i Varaždinbrega, govorili su Ivan Košmerl i Lavoslav Kovačić iz Varaždina, te Gizela Blažaić iz Varaždinskih Toplica. Kovačić je govorio o socijalizmu, Blažaićka o potrebi

upisa seljaka u Socijaldemokratsku stranku. Svakako je najznačajniji govor bio Ivana Košmerla: kapitalisti i velika gospoda su krivci prvog svjetskog rata. Socijalisti niti su željeli, niti žele, a niti će ikada podržavati bilo kakav ratni sukob. Glede zemlje i njezine podjele seljacima, Košmerl se je izjasnio za organizirani nastup radnika i seljaka te samopodjelu zemlje, ako im zemlju ne donese agrarna reforma. S tim u vezi Košmerl naglašava neodrživost veleposjeda, bilo da se taj nalazio u rukama grofova, baruna ili crkve.

U veliko odobravanje prisutnih Košmerl se je nedvoumno izjasnio za socijalističku republiku.¹⁸

Već naredna skupština, koja je trebalo da se održi na Haliću 30. ožujka 1919. godine, nije se mogla održati, jer ju je policija zabranila. Sazvao ju je bivši mjesni starješina Pintarić, koji je bio sazivač i ove na Varaždinbregu.¹⁹

U Varaždinu je 6. ožujka počeo izlaziti list »Bratstvo« — glasilo socijal-demokratske organizacije Varaždina i okolice. Do 10. srpnja 1919. izašlo je 19 brojeva tih novina. Kasnije, u 1920., pojavilo se je svega još 5 brojeva.

Zašto izlazimo, naslov je prvog članka tih socijalističkih varaždinskih novina 6. III 1919. godine. Odgovor je širenje socijalističkog pokreta i rast organizacija. »Radi vanjskih organizacija prisiljeni smo osnovati list. Mi se u gradu lako sastanemo i porazgovorimo o našem radu za bolju budućnost. Oni u selu mogu to učiniti jedino pomoću štampe«, odgovara uredništvo na vlastiti upit »zašto izlazimo«.

Tu upravo i jest važna uloga socijalističkog pokreta i snage socijalista u Varaždinu: utjecaj na široku varaždinsku okolicu izgovorenom socijalističkom riječju na skupštinama izvan Varaždina i napisanom revolucionarnom riječju u listu »Bratstvo«.

»Zato ćemo im posvetiti najveću pažnju. Osobito u pokretu rudarskih organizacija. Imamo u Zagorju lijepi broj rudnika. U nekim rudnicima još se radi pod bajunetom. Vojništvo se imade odstraniti iz svih rudnika — nismo mi radnici kažnjenici...«, piše »Bratstvo«.

»Tražimo osim toga uvođenje općeg, jednako i izravnog prava za ženske i muške državljanke... zakone za zaštitu seljačkog pokretnog i nepokretnog posjeda... podjelu zemlje neimućnim poljodjelicima... tražimo da se urede radnička pitanja, koja će im osigurati uživanje svoga rada... minimum plaće, skraćivanje radnog vremena, osnutak radničkih sanatorija, kupališta, građenje radničkih stanova, konzumnih zadruga, sve uvjete za razvitak radnog naroda, bio on seljak, radnik ili maloobrtnik«.

Tako »Bratstvo« o svojoj ulozi i o zahtjevima.

A ti zahtjevi i takva uloga socijalističkog pokreta Varaždina prema širokoj okolini nije, jasno, odgovarala vlastima. Gradskom redarstvo u Varaždinu 27. III 1919. tuži Predsjedništvu vlade u Zagrebu varaždinske socijaliste upravo zbog ove njihove uloge prema vani. »...Zaredali su se u okolini varaždinskoj požari i pljačke vlastelinskih dobara po domaćem se-

ljaštvu i radništvu. Upada u oči da su ta boljševička zločina uslijedila redovno iza skupština obdržanih po odborima socijal-demokratske stranke u Varaždinu... njihovo »Bratstvo«... označuje predigrom požare u Vidovcu i Jakopovcu.

Zaletavanja socijalističkih agitatora iz Varaždina u rudokopje Ivanec i Ladanje urodiše prošli mjesec štrajkom rudara, a i pljačkom i palenjem prekrasnog dvorca »Banski dvori«... knjigoveški pomoćnik Mirko Vajda i pokstar Josip Čagran govorili su... u gostionici Đure Klasta u Varaždinu dne 23. ožujka za boljševizam...

Obzirom... da članovi ovih boljševičkih socijalista na teritoriju grada Varaždina i okolice drže neprestane skupštine... seljake... pozivaju... da si sami dijele posjede, ako ih vlast odmah ne razdijeli«, optužuje u svome pismu redarstvo socijaliste u Varaždinu, pa zaključuje s prijedlogom »da se do daljnega obdržavanje skupština u Varaždinu i okolici ne samo javnih već i pouzdanih sastanaka zabrani«.²⁰

Međutim, u Varaždinu su štrajkali tipografski radnici, trgovački namještenici, a izvan Varaždina rudari Ladanja i Ivanca (na početku 1919.) i rudnika Ivanovo Polje (16. II 1919.), dok se rudari rudnika Konjščina, Rasinja, Beletinec, Golubovec i Krapina dogovaraju o prijedlozima svojih zahtjeva sa socijalistima u Varaždinu na početku ožujka 1919. godine, koje bi zatim podnijeli poslodavcima.²¹

Skupštine socijalista i seljaka održavaju se ne samo u Varaždinu već i u Var. Toplicama, Ljubešćici, Maruševcu, Ivanu, Ladanju Dolnjem, Jakopovcu, Kaštelancu, Ludbregu i Stefanu uprkos nastojanju vlasti da se ne drže.²²

Dakle, Varaždin je u to burno doba ne samo na »špicu« revolucionarnosti već i jednako snažno žarište socijalističkih ideja u najširoj regiji Zagorja i Podravine.

Koliko je sve to bilo organizirano, dokazat će nam još jedan neposredni slučaj.

Ban je 11. ožujka 1919. preko komande IV armijske oblasti i komande Savske divizijske oblasti primio izvještaj komandanta čete 25. pješadijskog puka iz Čakovca od 9. III 1919. godine. Ova je četa imala zadatak pacificiranja seljaštva oko sela Maruševca. Izvještaj je pisan na licu mjesta, pa je to zanimljiviji, informativniji i važniji dokument o stanju u ovom kraju. Tu se kaže: »Pokret u Varaždinskoj županiji je ozbiljnijeg karaktera. On je bio brižljivo pripremljen i za nj su pridobiveni gotovo svi seljaci.

Cilj seljačkog pokreta nije pljačka, kako je to izgledalo. Cilj je anarhija i uništavanje, jer su seljaci palili i uništavali sve našta su naišli. Čak i ono što su mogli za svoju upotrebu odnijeti. Po brzini kojom je pokret otpočeo, pokret je mogao uzeti i mnogo ozbiljnije razmjere, da se seljaci nisu, pošto su se dočepali podruma u Banovom zamku, napili. Tu ih je iznenadila žandarmerija i vojska.

Prilikom opkoljavanja sela Maruševca, seljaci su se oduprli oružjem u ruci, te je vojska

IZVOD IZ PARTIJSKOG STATUTA

2. Organizacija Partije:
a) Mjesna Organizacija je povremeništva. Za svakom organizaciju potrebno je najmanje 20 članova i odobrenje najvišeg Oblasnog Sekretarijata. Gdje je broj članova manji od 20 ustanovljuje se povremeništva. Upravu mjesne organizacije do 300 članova sačinjavaju 7 ljudi, a organizacije preko 300 članova 9 ljudi. Uprava bira iz svoje sredine: predsjednika, sekretara, blagajnika i 3 člana finansijske kontrole.
b) Mjesna Veća. Uprava mjesnih partijskih organizacija sa Radničkim Sindikatima bira obrazuju Mjesna Veća.
c) Oblasna Veća Sačinjavaju upravu organizacije mesta u koje je pokret najrazvijeniji, predstavljajući savu partijsku organizaciju iste oblasti i oblasni sekretar. Oblasna Veća biraju svoje izvršne Odbore od 5-7 članova. Oblasni Sekretari postavlja C. P. V. Izvršni Odbor Oblasnih Veća zajedno sa oblasnim sekretarima čine Oblasni Sekretarijati.
d) Centralna Partijsko Veće je glavni upravni, nadzorni i izvršni organ Partije, koji raspolaže sa svima ustanovama i sredstvima Partije. Veća bira redovni Kongres Partije svoje redovne tajnik glasanje i sastoji se iz 12 članova. C. P. V. bira iz svoje sredine Centralni Izvršni Odbor od 9 članova koji trogodi radi sa sedištem u Beogradu.
Partijski Kongres. Komunističkom Partijom Jugoslavije upravljaju svi mesni članovi preko Kongresa koji je najviši organ u Partiji. Prvo učesnik na Kongresu delegata mesnih organizacija. Organizacije koje imaju više od 150 članova biraju po jednog delegata. Organizacije koje imaju manje od 150 članova biraju po jednog delegata. Posle toga ostajna članova koje takođe pravo izbora jednog delegata. Sve mesnih sudskih organizacija mogu se udružiti za izbor delegata.
Materijalna sredstva. Članovi Partije plaćaju u svojim mesnim organizacijama ulosom 1 dinar, članski mesečni ulog 1 din. Članovi imaju ulositi i mesečni od 2 i 3 dinara. Za ovu ulos, iz koje se odplaćuju potrebe organizacije, organizacija je zadužena ulositi u skladu sa članskim uloga.
Ova partijska materijalna dobita se sa centralne vrstom blagajne i to sa gotov novca.

Komunistička Partija Jugoslavije Demokratska Partija Jugoslavije Komunistička Stranka Jugoslavije

ČLANSKA KARTA ČLANSKA KARTA

X

IZVOD IZ PARTIJSKOG STATUTA

1. Organizacija Partije:
a) Mjesne organizacije i povremeništva. Za svaku organizaciju potrebno je najmanje 20 članova i odobrenje Najvišeg Oblasnog Sekretarijata. Gde je broj članova manji od 20 ustanovljuje se povremeništva. Upravu mjesne organizacije do 300 članova sačinjavaju 7 ljudi, a organizacije preko 300 članova 9 ljudi. Uprava bira iz svoje sredine: predsjednika, sekretara, blagajnika i 3 člana finansijske kontrole.
b) Mjesna Veća. Uprava mjesnih partijskih organizacija sa Radničkim Sindikatima bira obrazuju Mjesna Veća.
c) Oblasna Veća sačinjavaju upravu organizacije mesta u koje je pokret najrazvijeniji, predstavljajući savu partijsku organizaciju iste oblasti i oblasni sekretar. Oblasna Veća biraju svoje izvršne Odbore od 5-7 članova. Oblasni Sekretari postavlja C. P. V. Izvršni Odbor Oblasnih Veća zajedno sa oblasnim sekretarima čine Oblasni Sekretarijati.
d) Centralna Partijsko Veće je glavni upravni, nadzorni i izvršni organ Partije, koji raspolaže sa svima ustanovama i sredstvima Partije. Njega bira redovni Kongres Partije svoje redovne tajnik glasanje i sastoji se iz 12 članova. C. P. V. bira iz svoje sredine Centralni Izvršni Odbor od 9 članova koji trogodi radi sa sedištem u Beogradu.
Partijski Kongres. Komunističkom Partijom Jugoslavije upravljaju svi mesni članovi preko Kongresa koji je najviši organ u Partiji. Prvo učesnik na Kongresu delegata mesnih organizacija. Organizacije koje imaju više od 150 članova biraju po jednog delegata. Organizacije koje imaju manje od 150 članova biraju po jednog delegata. Posle toga ostajna članova koje takođe pravo izbora jednog delegata. Sve mesnih sudskih organizacija mogu se udružiti za izbor delegata.
Materijalna sredstva. Članovi Partije plaćaju u svojim mesnim organizacijama ulosom 1 dinar, članski mesečni ulog 1 din. Članovi imaju ulositi i mesečni ulos od 2 i 3 dinara. Za ovaj ulos, iz kojeg se odplaćuju potrebe organizacije, organizacija je zadužena ulositi u skladu sa članskim uloga. Sav partijski materijal dobija se od centralne partijske blagajne i to sa gotov novca.

Faksimil članske karte Komunističke partije Jugoslavije iz 1919. godine (Historijski arhiv Varaždin)

morala upotrijebiti oružje. Tom je prilikom palo 7 mrtvih i više ranjenih pobunjenika.

Zasad je u okolici Maruševca mir, ali se svuda osjeća da se stvar neće na ovome završiti i da će za koji dan buknuti nanovo pobuna, možda ozbiljnija no prva.»

Dakle organizirano seljaštvo, tvrdi ovaj vojni komandant, koji je to na licu mjesta osobno i osjetio, a ne samo konstatirao, napadalo je veleposjede i njegove dvorove.

Ono to nije činilo radi pljačke, naglašava ovaj vojni očevidac, već da uništi, odnosno zbog revolta protiv višestoljetnih izrabljivača — feudalne gospode.

»Uhapšeni izjavljuju da oni znaju za namjeru vlade, da im se vlasteoska imanja podijele i da vjeruju da će to biti, ali su ogorčeni na vlastelu, koja ih je kinjila i mučila i neće joj dati da iznese ma što s imanja«, nastavlja se u vojnom izvještaju od 9. III 1919. godine.¹³

Dakle, upravo ono, što se je u revolucionarnom zanosu i jedino moglo očekivati. No to je i potvrda više da su varaždinski socijalisti dobro uspjeli organizirati selo za takve revolucionarne akcije, da je doista Varaždin djelovao u devetnaestoj kako smo utvrdili toliko revolucionarno, da je često to raspoloženje u samim stvarnim akcijama dospijevalo do vrhunske tačke vrenja, prestalo u pravu revoluciju.

Vrhunac toga svakako je buna komunističke vojnika u Varaždinu 23. VII 1919. godine, o kojoj ovdje nećemo pisati. Reći ćemo tek da su pobunjeni revolucionari i vojnici držali Varaždin u svojim rukama, da su po ugušenju bune pohapšeni, odvedeni u vojne zatvore Niša, njih 133 osuđeni na smrt, a zatim iz političkih razloga pomilovani.

IV

Varaždinske Toplice i socijalisti toga mjesta zauzimaju u devetnaestoj vrlo značajno mjesto.

Tamošnji socijalistički pokret u onovremenim akcijama sačuvao je izvanredne i prvorazredne dokumente. To su primjerice »Knjiga zapisnika sjednica Odbora Radničkog vijeća u Varaždinskim Toplicama«, odnosno »Knjiga članstva i članarine Radničkog vijeća«. Dovoljno je reći da je 1919. godine u tu Knjigu članova upisano oko tisuću onih koji su redovito plaćali članarinu. Bilo je tu seljaka, radnika, obrtnika i drugih građana, kako Var. Toplica tako i svih tamošnjih okolnih sela.

Već 1. prosinca 1918. godine sastaje se u Varaždinskim Toplicama »Narodni odbor«.

Na tom je sastanku najoštrije kritiziran »stari režim, koji je cijeli narod, a napose seljački i radnički doveo do krajnje propasti«,

kako to u svome izlaganju iznosi »drug Dušak Stjepan«. Isti Dušak »poziva sakupljanje da se što čvršće politički organiziraju, jer će jedino tim putem moći poraditi da u buduće dođe do pravednijeg državnog uređenja«.

Na tom je sastanku prihvaćen prijedlog Josipa Drvarića da se osnuje kao političko udruženje »Radničkog Vijeća u Varaždinskim Toplicama«.

U Odbor »Radničkog vijeća« ušli su Stjepan Dušak, kao predsjednik, Josip Drvarić, kao potpredsjednik, Blažić Gizela, kao tajnik, Antun Kanešić, kao blagajnik, te kao odbornici Antun Matkun, Josip Varga i Stjepan Cahun.²³

Moramo odmah reći da su srce i duša čitavog socijalističkog pokreta i samog Radničkog vijeća u Var. Toplicama i okolnim naseljima bili Josip Drvarić, Mirko Blažaić i Gizela Blažaić. Oni su bili nosioci svih akcija bilo skupštinskih, bilo oko jačanja proširenja organizacije, bilo onih vezanih uz seljački socijalistički pokret, a napokon i oružanih, kad je i do takvih poteza socijalista ovih krajeva došlo. A imali su za sobom doista jednu veliku socijalističku »vojsku« seljaka, radnika, obrtnika i građana. I ne samo muškaraca, već i znatan broj vrlo aktivnih žena. Za sve to imamo sačuvane suvremene pisane dokumente, dapače i njihovih protivnika, koji su im se upravo divili.

Kakvi su to revolucionari bili upoznat će nas i razjasniti nam jedno pismo »družice Blažaić« — Gizele Blažaić, koja je doživjela i podosta godina naših socijalističkih dana, onovremene tajnice Radničkog vijeća u Var. Toplicama. Piše ga Mihovilu Danku, uredniku lista »Bratstvo« u Varaždinu.

»Cijenjeni družice! Dakle, što je s vama u Varaždinu? puntate se i slažete revolucije, a nama pišete da umirimo ljude. No bukne li revolucija, tad ni mi nećemo mirovati«, piše Blažaićka. Nastavljujući pismo kaže: »Da li se vi bojite bolševika? Mi ni najmanje. Ne odbravam doduše ubojstva i krvoprolića, no i to će morati biti. Ne dadu nam milom, pa će se morati upotrijebiti sila.

Htjeli bi nam mrsko kraljevstvo narinuti i još gorje okove od starih nametnuti. Volim slavno umrijeti, no živjeti sramotnim ropskim životom.

Srpski vojnici ovdje upravo izazivaju naš narod. Mi sve to ustrpljivo podnašamo, no zaboravit toga nećemo. Kuju u zvijezde svoga Petra i da on mora biti naš kralj.

Brutalni su do skrajnosti, pretražuju kuće, otimaju svilene marame (to bar nije vojničko), tuču kundacima ljude, a žene najrađe vežu i tjeraju sudu bez ikakva razloga. Ta ti se služe nekadašnjim turskim sistemom.

Naš svijet jest previše dobar i ustrpljiv, al i uzrujan, nezadovoljan do skrajnosti. Zar je onda čudo, ako će i oni taj bolševizam vratiti bolševizmom«. Nastavljujući Blažaićka kaže: »Sad se svet tek bori za slobodu... Bolševizam vlada svuda, al od gospode. Doći će dan, kad će i radnički bolševizam početi djelovati.

Listovi moraju otvoreni ići — naskoro će nam i skupštine zabraniti, novinske članke zapljenuju, krađu, tuku ljude svojim srpskim vojnicima: To nije bolševizam: srpski dug i kralja nam hoće nametnuti. Al kad mi to hoćemo da odbranimo od sebe, tad smo bolševici. — Jest doći će dan, kad ćemo biti uistinu bolševici, nemilosrdni osvetnici i jao si ga vama onda gospodo!«²⁴

Prva javna pučka skupština u Varaždinskim Toplicama sazvana po njihovom Radničkom vijeću održana je 8. prosinca 1918. godine. Govornici su od domaćih bili Dušak, a iz Varaždina su došli socijalisti Kovačić i Lehpamer.

Dušak je na toj skupštini agitirao za dobru organizaciju, Kovačić je govorio o političkom stanju nedavne prošlosti i tadašnjice, ukazujući, na potrebu dobre organizacije, a Lehpamer je prisutne skupštinare pozvao na ustrajan politički rad.

Svi su najoštrije osudili svako »petljansko mimoilaženje narodne volje«, te zaključili »svim sredstvima podupirati borbu za socijalističku republiku, te posvemašnje uništenje kapitalističkog poretka do potpune pobjede socijalizma.«²⁵

Narednu javnu pučku skupštinu sazvalo je Radničko vijeće u Varaždinskim Toplicama za 1. siječnja 1919. godine.

Istoj su prethodile neke izmjene u Odboru Radničkog vijeća. Naime, već izvanredna sjednica Radničkog vijeća 27. XII 1918. godine očito govori o rascjepu u Odboru: radikalniji Drvarić, Blažaić Mirko i Gizela bili su za izravnije akcije i sveobuhvatne, a ostali članovi Radničkog vijeća jedino za uspostavljanje dobre organizacije Socijaldemokratske stranke i ništa više. »...u pitanju taktike vođenja organizacije pojavila se je oštra nesuglasica, to se u interesu mirnog razvoja organizacije povlače neki članovi odbora, koji i predaju ostalim članovima svoje poslove u najboljem redu«, konstatira se na toj sjednici Odbora Radničkog vijeća od 27. XII 1918. godine.

Upravo je zbog istupanja nekih članova iz Radničkog vijeća i sazvana javna skupština za 1. I 1919., kako bi se mogli izabrati novi odbornici i popuniti Odbor.

Međutim, nije došao dovoljan broj članova, pa je izbor odgođen za 5. I 1919.

Skupština je međutim održana. I na ovu su skupštinu opet došli iz Varaždina Kovačić i Lehpamer. Od domaćih govorili su Drvarić i »družica Blažaić«, kako su Gizelu stalno svi zvali, a ona se je tako i potpisivala.

Socijalist — Varaždinac, Kovačić — govorio je na toj skupštini o putevima borbe do »pobjede socijalističkih težnja«, Drvarić o prilikama u Rusiji, o ruskoj bolševičkoj revoluciji.

Drvarić je sakupljenom narodu napose naglasio da ne nasjeda »kojekakvim krivim elementima, kojima je svrha da ruše socijalizam koji mi želimo graditi«.

Lehpamer je sve pozivao na složeni i ustrajni rad. Napose je pozdravio brojnost žena i njihovo javno, političko istupanje na području Toplica i okolnih mjesta. »Tako se i nada-

lje organiziraju i začlanjuju, neka budu pomoćnice muževima u borbi za naša prava i u tom pravcu neka odgajaju djecu«, završio je svoje izlaganje Lehpamer.

Blažaička poziva na pretplatu lista »Sloboda« i na učlanjenje u Socijal. stranku.

Odgodeni izbori odbornika Radničkog vijeća u Varaždinskim Toplicama doista su i održani 5. I 1919. godine. Od tada je Josip Drvarić predsjednik Odbora Radničkog vijeća u Toplicama, Mirko Blažaić potpredsjednik, Gizela Blažaić tajnik, kao i do tada, dok su odbornici: Andrija Bešenić, Stjepan Janušić, Đuro Hlebec, Ivan Grabnik, Marko Gajski, Josip Posavec i Đuro Hrženjak. Izabran je i jedan pododbor od 10 osoba, kao i delegati za »konferencu« u Varaždinu: Drvarić, Gizela Blažaić, Hlebec Đuro, i Gajski Marko.

Na toj je skupštini donesena rezolucija o protestu zbog talijanskih presizanja na našu obalu, te pozdravljeno oslobođenje Međimurja.

Govorili su još Posavec Josip o ulozi žene u borbi za socijalizam, te Blažaička o »nekorektnosti odbora, koji je sudionikom nepravdanih djela umjesto zaštitnikom jadne sirotinje«.

Mirko Blažaić, otac Gizelin, poziva i muškarce i žene »i dalje na podupiranje Odbora Radničkog vijeća...«, jer samo slogom će uzmoći srušiti krive bogove; uz njegov će doći do potpune pobjede i slobode«.²⁶

I Ljubeščica je, uz čitav niz mjesta oko Varaždinskih Toplica bila mjesto gdje su socijalisti iz Toplica i Varaždina oživjeli politički rad. U tom je mjestu Franjo Maltar bio centrala za svekoliku mjesnu političku aktivnost.

Dana 11. siječnja 1919. godine na skupštini organiziranoj po Radničkom vijeću iz Var. Toplica, govornici su Josip Drvarić, Mirko Blažaić i Stjepan Janušić.

Drvarić upućuje prisutne na toj skupštini u Ljubeščicu koju i kakvu ulogu treba da imaju u borbi za socijalistička prava da potpune slobode. Blažaić o opreznosti od provokacija neprijatelja, a govor Stjepana Janušića je jedna nova tema koja se tiče vojske.

Janušić je najprije ukazao kakva je vojska bila u prošlim režimima i razjсниo pojavu militarizma. Običnim je rječnikom prikazao »običnu momčad« kao one na kojima sve leži, a nemaju nikakva prava. Obični vojnici bili su često i gladni, naglašava Janušić. Oficiri su u privilegiranom položaju, vrlo su često u kancelarijama punili svoje nezasitne džepove.

Vojska koju treba socijalizam, bit će narodna vojska, ona će služiti obrani naroda, a ne kao do sada kapitalista.

Blažaička se osvrće na klerikalizam i klerikalce. Iznosi da se je od ovih vrlo često moglo čuti »da su socijalisti antikristi koji hoće sve uništiti. Međutim, socijalizam treba da je vjera ovoga naroda. Kad će ta vjera zavladati narodom, pa i svećenstvom, onda će vladati svijetom mir, ljubav i sloga«.²⁷

Ovakve se skupštine održavaju u Jakopovcu, u Kaštelancu i drugim okolnim mjestima, a

pozitivno znamo da su u Var. Toplicama održane još dvije: jedna 27. travnja, a druga uz proslavu 1. maja 1919. godine.²⁸

Prije svega treba reći da je gradsko redarstvo u Varaždinu 27. III 1919. zatražilo od Predsjedništva vlade u Zagrebu da se zabrani održavanje skupština »zagorskih socijalista«.²⁹ Ministar unutrašnjih poslova Pribičević je u Beogradu primio telegrafsku obavijest 6. travnja od bana o zabrani održavanja skupštine socijalista. Naredba o zabrani slavljenja 1. svibnja 1919. godine stigla je također 28. travnja, ali i još jedna druga — suzbijanje pod svaku cijenu prevrata, koji se sprema za 1. svibnja 1919. godine.³⁰

Tako se ne bi niti bilo gdje, pa ni u Varaždinskim Toplicama, mogla održati skupština socijalista sazvana za 27. IV, a jasno ni proslava viti 1. svibanj 1919. godine.

No, Odbor Radničkog vijeća je još 13. IV donio zaključak o programu proslave 1. maja: najprije će biti održan sastanak Radničkog vijeća, pa narodna skupština prije podne, te manifestacija po Toplicama i zabava u šumici Breze kod Tuhovca.

Radničko vijeće, međutim, uprkos zabranama održalo je sazvanu skupštinu 27. travnja i u Toplicama je 1. svibanj proslavljen kao radnički blagdan.

Na skupštini su govorili Josip Drvarić, Gizela Blažaić, Josip Posavec i — Hrvat iz Amerike Stjepan Dojčić.

Dojčić je govorio o pitanju agrarne reforme, odnosno podjeli zemlje seljacima bez odštete. Svoj je govor završio riječima: »Živjela socijalistička republika«.

Drvarić je govorio o agrarnoj reformi koja se sada na nepravedan način provodi. Pozivao je narod da se pridruži prvomajskoj proslavi, da to bude pod »crvenim barjakom«. »Čitav svijet se mora za 1. svibnja naći na nogama«, naglasio je Drvarić, pa je nakon toga pozvao radnike da ne rade dulje od 8 sati. Isto tako je pozvao ljude da ne odlaze u vojsku, jer se ova vojska sprema protiv Mađara, koji su sada u revoluciji i istomišljenici ovdašnjih socijalista.

U istom je duhu govorio i Posavec.

Gizela Blažaić kritizirala je uopće ovakvo stanje, uvedenju cenzuru, neslobodu štampe, kao i žandarsko kundačenje i tjeranje ljudi u vojsku.

Svuda su osvanuli prvomajski plakati, što ih je napisala Gizela Blažaić. Oni su pozivali sav radni narod na proslavu.

»Približava se naš najveći radnički blagdan 1. SVIBANJ, koji dan mora da bude dostojno proslavljen. Rad među svim radnim ljudima taj dan mora da počiva. Pohrlite svi da u uzornim redovima manifestiramo crvenim barjacima u 2 sata poslije podne u Varaždinskim Toplicama, gdje se svi skupite crveno okičeni. Tu će se držati govori i tu stavimo svoje zahtjeve:

1. Samoodređenje naroda
2. Mir naroda
3. Politička prava

4. Saziv konstituante
 5. Uvođenje socijalističke republike.
- Da živi socijalistička republika».

I prvomajska je proslava održana mirno i dostojanstveno usprkos postojećoj zabrani.³¹

Jer su skupštine bile zabranjene kao i proslava za 1. svibanj 1919., trebalo je uredovati oružništvo. To se, međutim nisu usudili. Podnijeli su najprije 27. IV 1919. prijavu protivu Drvarića, Posavca i Gizele Balažić radi skupštine. Općinsko poglavarstvo u Toplicama je pak tužilo Kotaru u N. Marof Drvarića, da je poskidao u Toplicama plakate o zabrani proslave 1. maja.³²

Ne skupštine su bile i ovdje samo jedan oblik djelatnosti socijalista. Radničko vijeće u Varaždinskim Toplicama djelovalo je i na drugi način.

Moram odmah reći da se je ponašalo kao prava pravcata vlast, i to kao predstavništvo naroda. Narod — seljaci, radnici, obrtnici — građani Varaždinskih Toplica i drugih mjesta davali su mu punu podršku.

Radničko je vijeće već 11. XII 1918. osnovalo »akcioni odbor« od dva člana — Josipa Drvarića i Marka Gajskog. Svrha mu je bila uopće briga o stanovništvu, posebno prehrani. Ovaj će »akcioni odbor« moći vršiti premetačine kod trgovaca i sumnjivih osoba, koji bi sakrivali živežne namirnice i drugu robu. U tu je svrhu zatraženo i odobrenje Kotara iz Novog Marofa.

Radničko vijeće je 2. ožujka 1919. godine istupilo i u jednom pitanju obrazovanja djece u Topličkoj školi. Marko Gajski, član odbora Radničkog vijeća, optužio je učitelja i katehetu, da tumače djeci u školi »dinastiju«. Ovaj akt učitelja i katehete rastavlja djecu od roditelja, jer su roditelji za »republiku«. Radničko vijeće je zaključilo da se učitelju i kateheti zabrani vođenje politike sa školskom djecom«. I pismeno su predsjednik Drvarić i tajnik Gizela Blažaić pozvali 7. III 1919. učitelja da ne raspravlja s djecom o političkim pitanjima, npr. o dinastiji. Da su neshvatljive učiteljeve izjave »da samo bedasti seljaci hoće republiku«. Vijeće je upozorilo učitelja i vjeroučitelja, da se »u školi neimade ništa raspravljati o politici, jer škola i crkva nije za politiku voditi«.³³

Istoga dana, 2. ožujka 1919., kad je Radničko vijeće raspravljalo o toj »politici učitelja i vjeroučitelja«, donesen je i zaključak da Kotarska oblast raspiše u roku od 8 dana izbore za novi općinski odbor u Varaždinskim Toplicama.

U Vijeću su i ovakvi predmeti raspravljani i donášani su odgovarajući zaključci: poziva se vlastelinstvo u Toplicama da podijeli žiteljima sela Hrastovec i Kaštelanec ogrjevno drvo, poziva se Općinsko poglavarstvo u Varaždinskim Toplicama da se održavaju tjedni sajmovi subotom kao i ranije da občina obkrbi školu u Toplicama i Kaštelancu ogrjevom, da učitelj ne prekida obuku radi čišćenja nužika, da se zagrebačkome Kaptolu stavi službeni upit po Odboru Radničkog vijeća, da li taj Kaptol

može sav svoj posjed sam obrađivati bez radnika. Ovo vijeće raspravlja o izboru »agrarних odbornika«, pa Drvarić smatra da takvog bira svako selo za sebe. Isto se je raspravljalo uopće o ogrjevu pučanstva, o stanovima, o aprovi-zacijskom odboru i neophodnosti da taj podnese ostavku.³⁴

Ima svakako i takvih djelatnosti Odbora Radničkog vijeća u Varaždinskim Toplicama, koje nam nisu sačuvane u zapisniku sjednica, dapače se i nisu niti smjele zapisati. One se samo osjećaju kao organizirane: 27. II 1919. su seljaci N. Marofa provalili u tamošnje vlastelinstvo. Govori se o grupi od 60 seljaka koje oružnička postaja nije uspjela pronaći. Naredni je dan došla vojska iz Vraždina (60 vojnika i 6 oficira), koji su utvrdili krivce i predali ih vlastima.³⁵

U Jakopovcu je 1. ožujka 1919. potpaljeno 13 vagona slame, koja je gorjela 30 sati.³⁶

Isto tako je 8. ožujka u Jakopovcu i Varaždinskim Toplicama došlo do oružanog sukoba između seljaka i vojnika. Bilo je ranjenih s jedne i s druge strane.

Kraj postojećih veleposjeda — napose kaptolskog — ovdášnji je seljak bio kao malo-posjednik uvijek prikraćen u zemlji. A to je svakako značilo jednu stalnu glad za zemljom. Podaci od 6. ožujka 1919. nam govore da seljaci sela Pišćanovec, Hrastovec i Ćurilovec sami dijele zemlju.³⁷

Među rudarima u Ivanovom Polju kraj Ljubušice često su se našli socijalisti iz Toplica. Rezultat tih posjeta i razgovora je i »memorandum« tih rudara od 22. veljače 1919. godine, kojim traže povišenje nadnica.

Imali su ti rudari u to vrijeme — pretkopači 8—15 kruna, a vozači 5—7 kruna.

Ovim »memorandumom« zahtijeva se za pretkopače 30 kruna, za radove u jami na dan 20 kruna, ili po vozu ugljena u komadima 8 kruna, odnosno za voz sitnog 4 K; za kovače dnevno 20—25 K. Za prekovremeni rad (iznad 8 sati) dvostruku nadnicu. Za neispitane ložalice 20 kruna, za nadglednika sisaljke 25 K, nadziratelju dvorišta 25 K, nadziratelju rovova 30 K, za ostale vanjske radnje 15 K.

Osim toga, rudari pojedinačno zahtijevaju mjesečno 20 kg bijelog brašna uz maksimirane cijee i 1 metar drva ili ugljena, te dnevno 300 grama karabita po osobi.

Ovim su »memorandumom« rudari dali upravi rudokopa rok od 14 dana da riješi njihove zahtjeve. U protivnom, rudari Ivanovog Polja ulaze u štrajk, objavljeno je upravi Zagorskog ugljeničkog d. d. »Concordia« u Zagrebu.²¹

A što drugo da zaključimo nakon svih tih dokumentiranih akcija Radničkog vijeća u Varaždinskim Toplicama, no da je ono imalo iza sebe čitav radnički i seljački svijet tih predjela. »De facto« je ono bilo vlast, i to narodna vlast.

Jedan slijedeći slučaj još više će nas uvjeriti u kojoj je mjeri Radničko vijeće bilo doista pravi predstavnik naroda.

Sjetimo se izlaganja da je ovaj Odbor Radničkog vijeća u Var. Toplicama zahtijevao 2. III 1919. godine od Kotara u Novom Marofu da se u roku od 8 dana raspišu izbori za novi općinski odbor. Isto je tako bilo zahtijevano od aprovizacionog odbora da podnese ostavku. To se, međutim, nije provelo.

Da bi se stvari pokrenule u pravcu rješavanja, već naredni dan — 3. III — skupilo se je pred zgradom Općine u Varaždinskim Toplicama oko 600 ljudi predvođenih Josipom Drvarićem i Mirkom Blažaićem, zahtijevajući da općinsko zastupstvo odmah odstupi, jer će ga u protivnom narod rastjerati. Isto tako i omraženi nepravедni aprovizacioni odbor. Glavar kotara Novi Marof obavještava velikog župana varaždinskog da je utrošio 2 sata na uvjeravanje prisutnog naroda da će se sve povoljno urediti, dok se nisu napokon razišli kućama.³⁸

Dakle, odluka Odbora Radničkog vijeća u Var. Toplicama trebala bi se provesti, jer je to upravo odluka radnog naroda toga kraja.

Narod je stajao iza Radničkog vijeća i u nekim, nazovimo ih »veselim slučajevima«. Htjelo se je ismijati vlast i dinastiju, sve ranije carske režime. Za ovaj pothvat pripremio je Josip Drvarić akciju u obliku »političkog fašnika«. Naime 4. ožujka 1919. godine sam Drvarić je iznio iz kuće jedan veliki limeni lonac, te je stao po njemu bubnjati, obilazeći mjestom i objavljući taj »politički fašnik«. Pozivao je narod da se skupi u što većem broju, te da pod zastavama, na kojima će stajati natpis »Smrt carom«, pođu u žalobnoj povorci iza pravoga lijesa — »Pokop dinastije«.

Narod se je skupio i doista je pod rečenom zastavom »Smrt carom« u žalobnoj sprovodnoj povorci otpratio prema groblju lijesa s natpisom »Pokop dinastije«. Lijes su i kraj groblja ukopali u iskopanu jamu uz cestu uz raznorazne porugljive čine.³⁹ Eto, i na ovaj je način narod rekao svoje mišljenje o carevima, kraljevima i starim režimima, kao i o tadašnjem. Ta on je za socijalističku republiku! On želi da ga zastupa ne samo »de facto«, već i »de iure« njegovo »Radničko vijeće«.

V

»Ludbreg — gnijezdo republikanizma i boljševizma«

Kakva je bila devetnaesta u Ludbregu?

Što o toj burnoj godini znamo za Ludbreg i njegovu okolicu?

Ponajprije, županija varaždinska ima za Ludbreg naziv, koji ćemo odmah nedvoumno spoznati što je narod toga kraja i onoga vremena: »Ludbreg je gnijezdo republikanizma i boljševizma... tu se šire pred nosom kotarskog glavara boljševički leci u hrpama.« Tako se kaže o jednom aktu za Ludbreg, kojeg je upravitelj Varaždinske županije upravio Vladi u Zagreb.⁴⁰

Ludbreg i šira njegova okolica je agrarni kraj s mnogo veleposjeda počevši od Jalžabeta s njegovim majurom Štefanec, nekada vlasništvo obitelji Bakić de Lak, pak zatim Bedekovi-

Radni narode!

Socijalno-demokratska organizacija za grad Varaždin i okolicu obdržavati će u nedjelju 27. o. m. j. u _____ sati _____ podne u

Ljubeščici SKUPŠTINU za proslavu 1. svibnja

sa slijedećim dnevnim redom:

1. Samoopredjeljenje naroda.
2. Mir naroda.
3. Politička prava.
4. Saziv konstituante.
5. Općinski novi red.

Dolazi govornik iz Varaždina.

Odbor socijalno-demokratske stranke.

Poziv na narodnu skupštinu u Ljubeščici u povodu proslave 1. svibnja 1919. godine

ća — Komorskih, odnosno u to vrijeme 1919. godine, baruna Kuševića po udaji, te obitelji Jordis — Lohausen.

Vrbanovec posjeduje barun Rauch, Martijanec je Patačićev, pa Rauchov, te u to vrijeme udajom Vučetićev.

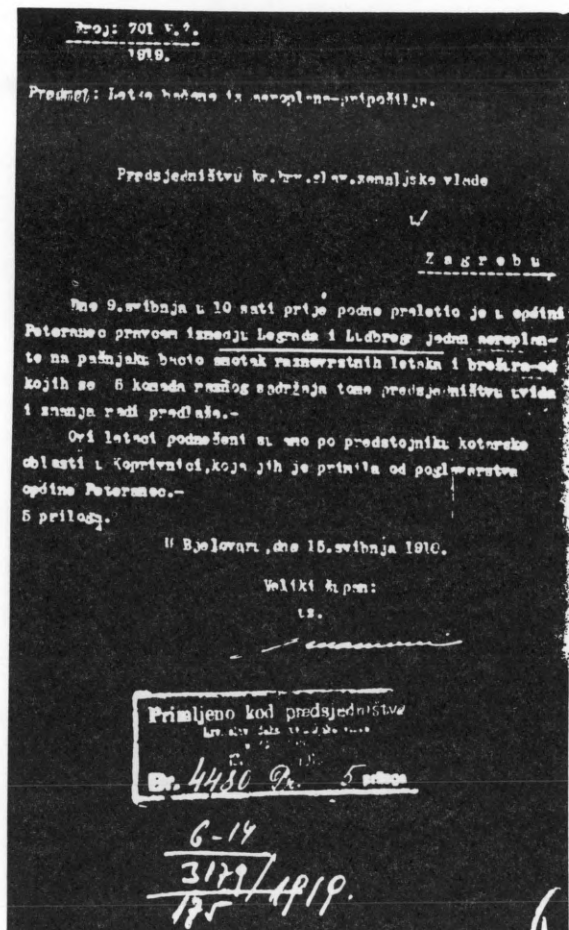
Sam Ludbreg je u XVII stoljeću Turoczi-Dubovica, nekad vlastelinstvo obitelji Žbulljev, pa knezova Batthyany — Strattman. postaje udajom dobro Kukuljevića Sakcinskih, te je prodano napokon Toplaku iz Koprivnice.

Veliki Bukovec s majurima Mali Bukovec, Molve, Marindvor i Lizindvor pripada trećoj lozi Draškovića Trakošćanskih.

Vlastelinstvo Rasinja s majurima Kuzminec, Prkos, Gorica, Imbrovec, Ferdinandvor, Đelekovec, Grbaševac, Ludmilindvor i Gizelindvor najposlije je postalo posjed plemića Inkey de Pallin.

Imbriovec je 1919. godine vlasništvo dr Vladimira Đurđevića.⁴¹

Koje li dakle čudo, što upravo ludbreški kraj u ovo revolucionarno vrijeme s tolikim veleposjedima baruna, grofova, plemića i bogatih drugih građana van Ludbrega, postaje

Informacija o avionu mađarskih revolucionara, koji je početkom svibnja 1919. godine bacao letke između Legrada i Ludbrega

upravo primjer akcija socijalista i tamošnjeg seljačkog svijeta na rješavanju svih pitanja vezanih uz neophodnost podjele zemlje onima koji je obrađuju — seljacima.

Dokumentarno je zabilježeno da je već za 22. veljače 1919. godine u Ludbregu, »središtu veleposjeda Hrvatske« bila sazvana, pa odgođena, skupština o pitanju davanja zemlje seljacima. Sazivač ove skupštine, pa zatim one naredne za 2. III 1919. godine, jest Hrvat iz Amerike, nekadašnji atentator na bana Škrlica, Stjepan Dojčić.

»Dajte nam zemlje bez otštete«, naslov je tiskanog proglašenja, koji je objavljen za ovu skupštinu i raspacavan po čitavom Zagorju, Podravini i Međimurju.

Velika narodna pučka skupština sazvana je za nedjelju 2. ožujka 1919. godine u 10 i pol sati prije podne na Trgu sv. Trojstva.

»Narode! Dođi taj dan, a ma kakvo vrijeme bilo, u što većem broju u Ludbreg«, kaže Dojčić. »Nemojte kazat, da niste moguće iz Ludbreškog kotara. Kad se takove stvari rješavaju, kao što je danas agrarna reforma, onda ne smije biti mjesta strančarstvu, ni granice kotara.

Narode! To neće biti kortešačka skupština, već bezstranačka, tj. kako i na koji način će se oduzeti zemljište preuzvišenoj gospodi: knezovima, grofovima, barunima, biskupima i ostalim veleposjednicima, tj. kapitalistima.

Nužno je da se svi iz gornje Podravine, Međimurja i Zagorja sakupimo taj dan u središtu veleposjeda Hrvatske — u Ludbregu. Naš glas da se čuje u Beogradu, gdje se sastaje državno vijeće SHS. Tamo će se odlučiti sudbina veleposjeda i zemljoradnika, koji nema zemlje.

Narode! Dođi, bilo kakvo vrijeme, jer je potrebno da se i tvoj neposredni glas čuje, kako ti misliš da je najpoštenije, tj. na koji način da se uzme zemlja onima, koji je nisu nikada orali niti je oru, a bome je i ne žele orati. Već su je naši očevi orali — mi je oremo i hoćemo da bude naša«, govori Stjepan Dojčić seljacima najšire regije sjeverozapadne Hrvatske, pozivajući ih u Ludbreg na skupštinu.⁴²

Iz suvremenih novina smo obaviješteni da je ova skupština u Ludbregu bila u tolikom broju posjećena, kako to još niti jedna skupština nije bila. Došao je sav narod iz okolnih mjesta, a bilo ga je i iz Međimurja, a i građana iz Koprivnice. Mnogo je seljaka došlo i iz novomaroškog kotara.

Vlast se je upravo Dojčića, varaždinskih socijalista i te skupštine u Ludbregu vrlo poplašila. Kad je bila ova skupština po Dojčiću najavljavana za 2. ožujka, vel. župan Županije varaždinske je i skupštinu i Dojčića tretirao kao komunističku akciju: »Kako je glavna lozinka, dajte nam zemlje bez otštete, dakle posve jasna komunistička tendencija, te kako seljačvo kotara Ludbreg ne dopušta vlastelinstvu da zemlju ore, molim«, kaže vel. župan, »da se u Ludbreg svakako prije 2. ožujka 1919. odpošalj jedan jači odred vojske«.

Iz novina koje su nas informirale o ogromnom interesu i sudjelovanju građana i seljaka iz Zagorja, Podravine i Međimurja na toj skupštini u Ludbregu 2. III 1919. godine, saznajemo, da je u Ludbreg stvarno i bila poslana vojna asistencija iz Varaždina.

Novine nas također informiraju da je vrlo uspješna skupština održana po Dojčiću, Lavoslavu Kovačiću i Franju Lehpameru u selu Štefanec istoga dan na povratku iz Ludbrega u Varaždin. I u Ludbregu su govornici bili Dojčić, Lehpamer i Kovačić.⁴³

Evo nekih podataka, odnosno zapažanja u opće o socijalističkom pokretu u ludbreškom kotaru.

»Početkom o. g. počelo se vrlo živo raditi oko organizacije sela ludbreškog kotara, te je do danas postignut krasan uspjeh.

Zavidni nam elementi na tom uspjehu, počeli su seljake te okolice zastrašivati sa raz-

nim pretnjama ne bi li im kako uspjelo odmah u početku taj pokret ugušiti. Tako neki trube seljacima da svi oni, koji će biti organizirani u našoj političkoj organizaciji, neće dobiti ni pedlja zemljišta, a drugi ih opet uvjeravaju, da su socijal demokratske političke organizacije — organizacije, koje su protiv Boga, ruše vjeru itd.

Dapače ovaj strašni svjetski rat poučio je potpunoma niže narodne klase, da će do svog boljeg socijalnog položaja doći jedino zajedničkom organizacijom.

To je činjenica, koja je nepobitno dokazana time, što se jatovice organiziraju... to buržoazijske naše stranke, a pogotovo one elemente, koji se čute u tom pokretu najviše pogodeni.

Stoga se i stavljaju i izlažu najviše u protu-borbi tog pokreta, ali neka zapamte, da su prešla vremena, kada su bile dovoljne šuplje riječi, a nikakova djela za postignuće odličnog povjerenja i poštovanja kod naših nižih klasa, jer se i te klase danas nedaju više na lijepak.

Tako je i kod nas u Ludbregu bila obdržavana dne 2. o. mj. javna pučka skupština soc. dem. političke organizacije u Hrženici, koja je bila izvanredno posjećena iz čitave gornje Hrvatske, a i došlo je ljudi i iz Međimurja.

Na toj je skupštini jasno i glasno izjavio drug Dojčić, da se ne može složiti sa radom ni jedne buržoazijske stranke, već pristupa u naše redove i pozivlje narod, da se i on što u većem broju u toj stranci organizira, a u odljem svom govoru razložio je narodu rješenje agrarne reforme sa našeg stajališta.

Drug Kovačić iznio je u svom odljem govoru pred narod socijalne nepravde, koje su tijekom svog strašnog rata učinjene na sirotinji i koji je u istinu uzrok bio i jest još i danas tom prolijevanju čovječje krvi.

I prema tome ocrtao je stajalište i borbeni cilj naše stranke za oslobođenje čovjeka iz takove nemoralne materijalističke špekulacije, koje ga dovodi jedino, da biva izrabljiv na svim momentima života ili mu donosi ogavnu i preživjelu smrt u ratu.

Drug Lechpamer govorio je o velikoj potrebi reorganizacije našeg školstva, da se učiteljima mora dati plaća, koj će obezbijediti njihov život i da se po uzoru svih kulturnijih država odijeli crkva od države.

Zatim je pročitao rezoluciju, koja je sa burnim odobravanjem jednoglasno prihvaćena i time skupština zaključena.

Skupštini je prisustvovalo oko 4000 ljudi. Za zaštitu te skupštine bilo je pozvano iz Varaždina oko 75 vojnika.⁴⁴

Već smo se upoznali kakav je ludbreški kraj bio 1903. u toj revolucionarnoj godini.⁴⁵

Dajemo radi boljeg upoznavanja i razumijevanja i 1903. i ove 1919. u ludbreškom kraju, na ovome mjestu i neke ranije podatke, samo nekoliko i najrezimiranije, iako smo u priličnim širinama inače prostudirali i ostalu dokumentaciju, odnosno ostvarili prilaze povijesti ovog kraja naše domovine.

predsjedništvo kr. kotarske oblasti u Krapini,
broj: 192. Prs.-1919. Krapina, 24. lipnja 1919.

Dopisnica
Tihomiru Kung
str. Mladost

Mladost

Suvome a ovestranim odpisom od 1. lipnja o. broj 178. Prs. pripada se naslovu, da je došlo do ruku iz sela Đelekovca, kotara Ludbreg letak radjarskih poljovnika sa naslovom: „Radnici i vojnici“ „Sirovaci-Ratari“ bama i hrpama pred 14 dana iz sračnog lijetala, a sadrijaje poziv na rušenje postojećega stanja i ustrojenje sovjetske repunlike.

Takvi letaci dijele se jasno i bez ikakvih zaprijetaka po selima.

Upozorujem naslov na ovdješnji rajop od danas broj 180. Prs. u predmetu uvederja stalne doglasne službe, koja se inada najvedim pispješjenjem i na najsigurniji način urediti i točno provoditi.

Kadaje upozorujem naslov, na najvedu budnost, jer izgleda, da se ne sluti pogibelj, koja prijeti i da se ne vidi i ne čuje ništa oke sebe.

Ovakva blage rečne lahkonost ne će se od nikoga u ove ozbiljne deha trpiti, nego će se proti krvicu najstare postupati.

Pozivljen G.G. glavare od. poglavarstva, da ozbiljnije shvate svoju zadaću u ove teške deha u koje i najmanji prepušt moze urediti nedoglednim posljedicama.

U konkretnom slučaju određujem kao i u vedne sponanatom odpisu.

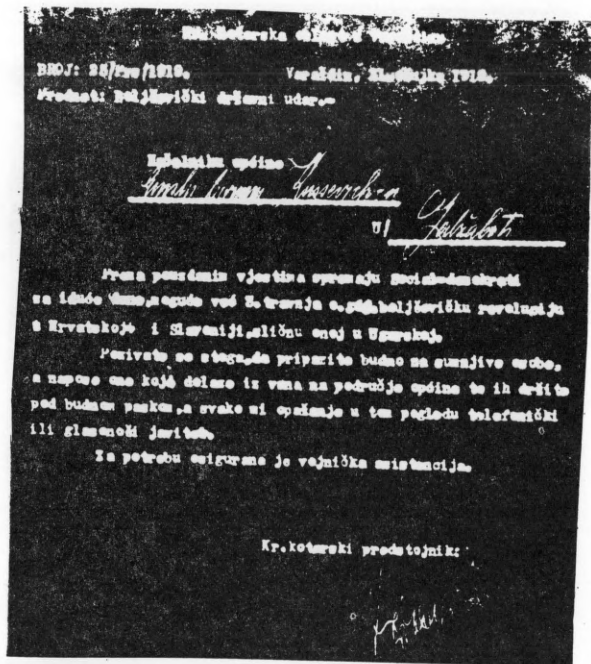
Fr. kotarski predsjednik

Mladost

Faksimil dokumenta u kojem se govori o bačenim letcima od strane revolucionara Bele Kuna u Đelekovcu 1919. godine

Oporbe stanovništva kotara Ludbreg, uopće protivljenja, bilo vlastelinstvima, bilo vlastima, svakako su se javljale i u ranija vremena. Neke slučajeve ovdje iznosimo već i radi kontinuiteta, iako, razumljivo, da su pokret 1903., ili akcije 1919., mnogo žešće i šire.

Sukobi seljaka i vlastelinstva napose glede korištenja šuma — građevnog, ogrjevnog drva — bilježeći nam već 1849. godine. Seljaci name, Segovine i Torčeca, sporili su se sa vlastelinstvom oko prava korištenja šume, »Segovina«, Godine 1851. je tek vojna intervencija bila u stanju do provede odluku suda u korist vlastelinstva. Pri kotarskom sudu Koprivnica još 1863. nije sve riješeno, pa je Križevačka županija sve te raspravne spise uputila Namjesničkom vijeću u Zagreb. Namjesničko vijeće, međutim, sada 1863. upućuje u Križevačku županiju da se nezakonito osporava i uskraćuje

Kraljevski kotarski predstojnik iz Varaždina upozorava načelnika općine u Jalžabetu o opasnosti dizanja boljševičke revolucije početkom 1919. godine

pravo korištenja šume Segovina seljacima Segovine i Torčeca.⁴⁶

Sukobi vlastelinstva i seljaka, pa i same Općine Ludbreg sa vlastelinstvom, pojavljuju se u pogledu mlinarenja, odnosno krčmarenja. Ne bi se moglo reći da i sajmena prava nisu ovdje bila bez sporova sa žiteljstvom, odnosno njihovim općinama, barem po formalnim metodima utvrđivanja prava održavanja sjmova. Vlastelinstva su 1864. godine još bila pitana glede prava sajmarenja.⁴⁷

Vrijedno je za poznavanje konkretnih odnosa seljaka ludbreškog kraja i vlastelina upoznati se i sa akcijama kapelana iz Drnja, Martinovića i Janka Makara u kući »poznatog najvećeg revoltanta« Josipa Čižmeka u Đelekovcu. Optuženi su po velikom županu Križevačke županije da bune seljake Đelekovca i Torčeca da ih nagovaraju da ne glasaju za Inkeya. Župan križevački je Makara predao žandarmeriji, a »župnika, odnosno kapelana Martinovića, pod prijetnjom otpremio preko granice kotara.«

Optuženi su za plakatiranje kuća plakatima »Narodne novine«, kojima se je zaprijetilo stanovništvu, da će onome koji će na izborima glasiti za Inkey-a, kuće biti zapaljene. Da bude reda i mira u Đelekovcu, kaže Župan križevački, uputio sam tamo tri oružnika.⁴⁸

Van svake sumnje za stanje i odnose na području kotara Ludbreg, važan je i podatak

u okvirima ovih naših gledanja, o velikom iseljavanju stanovništva područja kotara Ludbreg. Samo u toku 1903/1904. godine kotarska oblast Ludbreg, obavještava Varaždinsku županiju da se je iselilo 300 — 400 osoba, najvećim dijelom u Ameriku i Njemačku. To i usprkos postojećim mogućnostima osnivanja industrija, odnosno rudarstva-ugljenokopa u Rasinji i Bolfanu posebice, a u okolici Ludbrega su nazlažišta nafte.⁴⁹

Za stanje i politički odnos, prema vlastima svakako je od interesa ukazati i na izbore županijskih skupština — za kotar Ludbreg, Valenka Josip, Franje Kezić, Jakoba Kolarić, Josipa Savor i Ljudevita Vrančić.⁵⁰ Međutim, na red su pozvani učitelji i izvršena su zapisnička saslušanja učitelja iz Ludbrega Antona Jeržića i Mihovila Palmovića radi nedolaska na izbore.⁵¹

Godine 1887. opet su bili na redu »žestokirovari« i okorjeli opozicionalci — svećenički pomoćnici (kapelani) iz Ludbrega i V. Bukovca, predlaže ih kotarski predstojnik, odmah premjestili, jer u Ludbreg dolazi narodni poslanik Vukotinović.⁵²

U tom smislu oporbi vlastelinstvima i vlastima, stvari idu sve do 1903., odnosno 1919. godine.

Ludbreg i njegova okolica i dalje su u centru pažnje ne samo velikog župana varaždinskoga, već i vlade u Zagrebu, odnosno u Beogradu.

Eto, u svibnju 1919. godine jedan je avion bacao letke i brošure boljševičkog sadržaja nad Ludbregom, sve do Legrada, odnosno Peteranca prema Koprivnici. Najviše je tih letaka palo kod Peteranca.⁵³

Na početku lipnja 1919. godine opet su u Ludbregu i na području ludbreškog kotara bacani iz aviona i raspačavani leci. Ti leci su se prema svojem naslovu »Radnici i vojnici«, te »Siromasi — Ratari« očito obraćali vojsci, socijalistima i seljacima. Najveći broj tih letaka zaplijenjen je kod Đelekovca. Svojim sadržajem zahtijevali su rušenje postojeće države i njezinog uređenja, te osnivanje »socijalističke republike«.⁵⁴

U toku su pripremni radovi na provođenju takve agrarne reforme, kakvu je država namjeravala provesti. Seljaštvo nije bilo za takvu razdiobu veleposjeda. Na dva mjesta, u Ludbregu i na području kotara Ludbreg, seljaci su napali odbornike agrarne reforme, zapalili im kuće i zgrade. U Ludbregu je samo snažna vojna sila, koja je intervenirala na vrijeme, spriječila narod da nije provalio u ured agrarnog odbora i uništio spise agrarne reforme. Tada su uhapšena tri seljaka i tri lugara vlastelinstva Kušević, koji su bili glavni neposredni vođe te akcije seljaka.⁵⁵

U studenome 1919. godine opet je stanje vrlo napeto. Svaki čas se očekuje od strane vlasti da će narod napasti Ludbreg. U Malome Bukovcu je upravo tih dana bilo napadnuto oružništvo.⁵⁶

Nakon zapljene boljševičkih letaka u Đelekovcu, Županija varaždinska dobila je zaplije-

njene primjerke tih letaka od kotarskog glavaru u Koprivnici. To je toliko raspalilo upravitelja Županije varaždinske Sokolića da je strogo naredio glavaru Kotarske oblasti u Ludbregu Kekiću da se odmah pismeno opravda. »Kako je to moguće« kaže Sokolić, »da se njemu pred nosom šire hrpe boljševičkih letaka, proglašava i brošura, a da ih Županija prije dobije od drugih upravnih jedinica nego od njega«. Sokolić je zatražio od Predsjedništva Zemaljske vlade u Zagrebu da se Mirka Kekića, glavar Kotara Ludbreg što brže smijeni s dužnosti. On je naime po naravi mekan čovjek. A Ludbreg međutim, naglašava ovaj predstavnik Županije, je gnijezdo republikanizma i boljševizma. Tu se traže željezna ruka i najveća energija. Takav čovjek, i onaj pravi za ovo mjesto, mogao bi biti samo Aleksander Kresser, koji je dokazao da je dorastao svakoj prilici. To je čovjek željezne ruke, najveće moguće odvažnosti i ogromne energije. Jedino bi on bio »dorastao da, kako Radiću, tako i boljševicima u ludbreškom kotaru, izbije mač iz ruku«, završava svoje pismo upravitelj Županije varaždinske Sokolić 21. VI 1919. godine.⁴⁰

Sve te akcije u samome Ludbregu i na području tadašnjeg kotara Ludbreg nedvoumno govore o velikoj revolucionarnosti stanovništva čitavog kraja, a eto sam Ludbreg je prednjačio u tome, kad su mu namijenili drugog kotarskog glavaru, koji mora biti »željezne ruke«.

BILJEŠKE

¹ »Defilatorium Varasdiense« — Prediona prirodne svile, odnosno »Fabrica sericeae«, »Varasdiner Seiden Fabrique«, osnovana je naredbom kraljici Marije Terezije u Varaždinu i započela je radom 1784. godine. Uz doista zanimljivu povijest toga pothvata u Varaždinu, napose je značajno spomenuti da je u toj manufakturi prirodne svile početkom 19. stoljeća — godine 1803. — zabilježen prvi poznati nam Tarifni pokret u Hrvatskoj. Radnice-kmetice uposlene u svilani prestadoše dolaziti na rad zbog toga što su morale cijeli dan raditi za zaradu koja im nije pružala ni protuvrijednosti za dnevni obrok. Iako su one, i sva družina u njihovoj kući, bile oslobođene svih obaveznih javnih radova, ipak su radije prihvatile svoje kmetske obaveze i ostale kod kuće nego da uz takve teške uvjete dolaze u Varaždin. Tako je došlo do neugodna zastoja u poslu, jer je postupak namakanja i sušenja čahura, pa odmatanja i predenja svilenih niti, tražio da se u točnim vremenskim razmacima obave određene radnje. Zbog štrajka kmetica sva je proizvodnja dovedena u pitanje.

Sve to i činjenicu da kmeticama zaista bijaše nemoguć život u Varaždinu uz tako nisku zaradu, priznao je Odbor za unapređenje svilarstva u Hrvatskoj, te je godine 1803. zaključio da će im povisiti nadnice. One koje već znaju »svilarski« posao, primat će ubuduće 30 novčića, a one koje ga tek uče, dobivat će 18 novčića. Ako ni tada ne bi dolazile na posao, prisilno će ih dotjerati. — O »Ivornici prirodne svile u Varaždinu i o tom tarifnom otporu štrajku vidi Androić-Bayer-Pustić. — Štampar, »Varaždin u XVIII stoljeću i Političko-kameralni studij«, Zagreb-Varaždin 1972., str. 47—49.

² Pismo upućeno Magistratu grada Varaždina sa zahtjevom da se potvrdi osnutak tog radničkog varaždinskog društva glasi: »Košto u svih ovećih gradova Hrvatske, tako se je i u gradu Varaždinu ustrojilo radničko izobrazujuće društvo, kojemu za načelo služi duševni i materijalni napriedak ovedšnjih radnika, i kojega novoustrojene društva se ovdje u privitku pod podnašadu pet para ustanova tom pokornom molbom, da Slavno gradsko Poglavarstvo blagovolje isposlovati kod visoke Kr. hrv. slav. dalm. zemalj. vlade odobrenje i potvrđenje istih. Varaždin, 12. travnja 1875. U ime društva. Ivan Ernst, predstojnik; Josip Vetlmeir perovodja«.

Zahtjev su potpisali u svojstvu »predsjednika« Ivan Ernst, te kao »perovodja« Josip Vetlmeir. — Historijski arhiv (HAV), Arhiv grada Varaždina (AGV), spisi broj 1907/1875. O, tome vidi i Mirko Androić »Iz historije radničkog pokreta u Varaždinu 1803—1920. godine« — Osnivanje »Radničkog izobrazujućeg društva u Varaždinu 1875. godine i bezuspješni pokušaji osnivanja radničke organizacije »Napred« 1890. i »Dobrotvor« 1891. godine. »KAJ« — časopis za kulturu i prosvjetu, Zagreb 1968. broj 4—5, str. 81—85. Zatim »Počeci« modernog radničkog pokreta u Hrvatskoj, Zagreb 1858., knj. I; Josip Caci u suradnji sa Cvetkom Knapić — Krhen, Ivanom Balogovićem, Josipom Vidmarom, Dinkom Foretićem i Mirkom Androićem, str. 10, 123—134; isto tako Mirko Androić, »Prilozi povijesti radničkog pokreta varaždinskog kraja 1803—1919.«, »Naša praksa«, godina I br. 4/5-1959 str. 4—27

³ Slavlje 1. svibnja (maja) kao radničkog blagdana počelo je u Americi, kad je 1888. godine u prosincu Kongres Američke federacije rada u Saint Luisu donio zaključak da se u znak sjećanja na pale žrtve u radničkim štrajkaškim borbama od 1886—1888. godine taj dan proslavlja. Tada je tamo i odlučeno da se na 1. svibnja svake godine održavaju takove manifestacije uz štrajkove i agitacije za osamsatni radni dan i druge zahtjeve radničke klase.

Da 1. svibnja postane međunarodni praznik rada, prijedlog je dao Nacionalni savez francuskih sindikalnih komora i korporativnih grupa, a odluka je glasila: »Kongres odlučuje: Potrebno je da se u određeni dan organizira velika međunarodna manifestacija i to tako da istovremeno u svim zemljama i u svim gradovima toga dana radnici upute državnim vlastima zahtjeve da se zavede osmosatni radni dan i da se provedu ostale odluke Međunarodnog kongresa u Parizu. Obzirom na činjenicu da je Američka federacija rada još u na svom Kongresu održanom u Saint Luisu prosinca 1888. odlučila da se slične manifestacije održe 1. maja 1890., ovaj se dan prihvaća kao dan međunarodnih manifestacija.

Radnici raznih nacija dužni su da sprovedu tu manifestaciju na takav način, kakav im dozvoljavaju uslovi koji vladaju u njihovoj zemlji«.

Eto, tako je 1. maj postao međunarodni praznik rada, borbena smotra revolucionarnih sukoba svjetskog proletarijata i simbol internacionalne solidarnosti radničke kla-

se. Godine 1890. je u mnogim zemljama došlo do prvomajskih manifestacija. — Vidi opširnije o tome »Počeci modernog radničkog pokreta u Hrvatskoj«, Zagreb 1958. Josip Cazi u suradnji sa Cvetkom Knapić-Krhen, Ivanom Balagovićem, Josipom Vidmarom, Dinkom Foretićem, Mirkom Androićem i Matom Uradin, Knjiga II, str. 10—11.

U gradu Varaždinu se 1. svibnja proslavlja iste 1890. godine i godimice unaprijed uza sve zabrane. Radnički odbor 17. travnja 1890. poziva radništvo grada Varaždina da proslavi 1. maj kao međunarodni blagdan. — HAV, AGV, spisi 4132/1890.

⁴ O toj skupštini socijalista i prvomajskoj proslavi u Varaždinu 1918. godine piše nam socijalističko glasilo »PRAVDA« u broju 20/1918. od 9. 5. 1918., str. 4. Još opširnije nas informira »Hrvatsko pravo« 27. 4. 1918. u broju 17., str. 3, zatim 4. 5. 1918., broj 18., str. 2.

⁵ »Volja naroda« broj 24/1918. od 28. 11. 1918. o toj radničkoj skupštini daje opširan izvještaj na str. 2.

⁶ »Volja naroda« br. 24/1918., od 28. 11. 1918., str. 4. Original ove rezolucije čuva se u HAV, AGV, spisi 12.013/1918. Prethodno je potrebno ovdje naglasiti da je u kontinuitetu od spominjane skupštine socijalista u Varaždinu 27. travnja 1918. i proslave 1. svibnja stalno radništvo Varaždina organizaciono jačalo i brojčano se organizacija radnika povećala pod vodstvom Frana Lehpamera (»Volja naroda« br. 1/1918., od 4. 7., str. 6.), uključujući i tvorničke radnike (»Volja naroda«, br. 3/1918. od 18. 7., str. 4.); skupštine i sastanci radnika se redaju (11. i 18. 8. u gostionici kod »Vujčeka«) »Volja naroda« br. 6/1918., od 8. 8., str. 3; br. 8. od 1918. 22. 8., str. 4; te 1. 9. opet — »Volja naroda« br. 9/1918. od 29. 8., str. 4; br. 10/1918., od 5. 9., str. 4; 27. 10. »Volja naroda« br. 17/1918., od 10., str. 4. Ti su sastanci i skupštine rezultirali najprije delegiranjem u »Narodni odbor Varaždina« na radničkoj skupštini u prisustvu 500 radnika i građana delegata Leopolda Kovačića, Frana Lehpamera i Mirka Vajdu, (»Volja naroda« br. 20/1918., od 31. 10., str. 3), a zatim 21. studenog 1918. izborom, — osnutkom »Radničkog vijeća u Varaždinu«, koje će biti na pomoć »Odboru Narodnog vijeća«. — HAV, AGV, udruženi zapisnik 11.781/1918.; »Volja naroda« br. 23/1918., od 21. 11., str. 4. — Odbor Radničkog vijeća ima Frana S. Lehpamera kao predsjednika, Lavoslava Kovačića i Dragutina Rotanić kao potpredsjednike, tajnici su Mirko Vajda, Branko Svoboda, Mihovil Manko, blagajnik, dok su zamjenici Stjepan Martinić i Ivan Tišljari; revizori Josip Lorbek i Bagdan Babić, a u odboru su Đuro Košćec, Ivan Ipša, Ljudevit Balog, Miroslav Nikl, Stjepan Filipačić, Stjepan Korpar, Josip Čagan, Stjepan Paklec, Ljudevit Petanjek, Miroslav Posmоди, Ivan Košmerl, Franjo Špigelj, Franjo Kociper, Josip Švigel, Oskar Herrnheiser, Kazimir Herceg, Vatroslav Balog, Franjo Fulir, Aleksander Harastović, dr August Engelhart, Ladislav Dolenc, Ivan Vrhovec, Mijo Horvatić, Stjepan Crnić i Mijo Cafuk. Ovaj je odbor Radničkog vijeća izabran u skupštini 24. studenoga, kad je i zatraženo kako od gradskog zastupstva, tako i od gradonačelnika Varaždina Magdića da podnesu ostavke. — »Volja naroda« br. 24/1918., od 28. 11., str. 2; HAV, AGV, Praes. spisi 59/1918.

⁷ Arhiv Hrvatske Zagreb (AH), Varaždinska županija (VZ) broj od 3792/1918.

⁸ Brzozav »Vladi unutarnji« — AH, VZ br. 3859/1918.

⁹ Poslije bune 23. srpnja 1919. u Varaždinu svi su izvještaji županije puni straha od »oružanih bandi« u Zagorju. — AH, ZV, 6-14/4788-1919 (K 4967-1920; 8628-1919.) i drugi.

¹⁰ U ime Gradskog redarstva u Varaždinu gradski načelnik Magdić 27. 3. 1919. piše Predsjedništvu Zemaljske vlade među inim da »Zaletavanje socijalističkih agitatora u rudokope Ivanec i Ladanje urodiše štrajkom... i pljačkom; zapaljen i stranom u zrak dignut dvorac »Banski dvorci« — HAV, AGV, Praes. 19/1919.

¹¹ »Bratstvo« u svom Glavku »Pokret trgovačkih namještenika i privatnih namještenika« (br. 14/1919., od 5. 6., str. 3.), završavajući razmatranje stanja kaže: »Nadamo se da će ih ovo naučiti pameti i da će svom roblju iz kojega sišu krv na najbestidniji način izaći u susret.« Izvorni dokumenti o štrajku trgovačkih namještenika čuvaju se u HAV, AGV, spisi 5436/1919.

¹² Vežić prijavljuje štrajk — HAV, AGV, spisi 10300/1919. i 11875/1919.

¹³ O tome pokretu seljaka komandant čete 25. pešad. puka iz Čakovca kaže, da je taj pokret seljaka »bio briž-

ljivo pripremljen i za nj su zadobiveni skoro svi seljaci. Cilj... nije pljačka, kako je izgledalo, nego uopšte anarhija i uništavanje...« AH, ZV 6-14/175-1437-3011/1919.

¹⁴ Podžupan Županije varaždinske zahtijeva od Posadne komande odred vojske za Jalžabet zbog tih »nemiraa«. Odborniku agrarnom Jakobu Pavličeku od podmetnute vatre šteta iznosi 20.000 Kr., a Stefu Križaniću 25.000 Kruna. — AH, VZ 1606/1919.

¹⁵ Kotarska oblast Varaždin obaviještava podžupana varaždinske županije o takvom postupku u Vidovcu i Vinici; osim toga kaže se da ti odbornici nisu savjetodavci, već da vrše pritisak pojedinačno i na agrarna povjerenstva. — AH, VZ 1549/1919.

¹⁶ HAV, AGV, Praes. 59/1918.

¹⁷ HAV, AGV, Praes. 18/1919.

¹⁸ GAV, AGV, Praes. 17/1919.

¹⁹ Gradski varaždinski kapetan Antun Antunović (šef policije) upoznao je načelnika sl. i kr. grada Varaždina, da je zapovjednik redarstvene straže u svojstvu izaslanika Redarstva na licu mjesta zabranio održavanje skupštine na Haliću 30. III 1919. — HAV, AGV, Praes. 20/1919.

²⁰ HAV, AGV, praes. 19/1919; AH, ZV — 2462 Pr. 1919-2350-6-14-175/1919. Zanimljiva je i skupština održana 23. 3. 1919. u selu Strmec. Reformirao je Ljuština, koji je zatim ušao i u polemiku sa mjesnim župnikom. Tu je donesena rezolucija; 1 — Da se feudalna, veleposjednička i crkvena zemljišta skupa sa svim sredstvima proizvodnje izvlaste; 2 — Da se pruži potpora siromašnim ženama i djeci, kojima su poginuli muževi i očevi u ratu; 3 — Da se u najkraće vrijeme provedu izbori za ustavotvornu skupštinu (Konstituantu) putem općega tajnoga glasanja s proporcijom; 4 — Da se počne s demobilizacijom vojske i ukinućem zakona o obvezatnom vojnom službovanju; 5 — Zahtijevamo apsolutnu slobodu sastajanja, govora i štampe; 6 — Najoštrije osuđujemo svaku kontrarevolucionarnu akciju naše vlasti protiv mađarskim seljacima i radnicima — »Sloboda« broj 33/1919. od 27. 3., str. 4.

Isto tako je već ranije održana bila javna pučka skupština u Madarevu 22. veljače 1919. na kojoj su govornici bili Maltar iz Ljubešćice, te Drvarić i Gizela Blažaić iz Varaždinskih Toplica. — »Sloboda« br. 23/1919., od 1. 3. 1919.

²¹ »O rudarima iz Ljubešćice« — Ivanovo Polje piše »Bratstvo« br. 1/1919. od 6. 3., str. 3., pa kaže da su isti rudari predali svoj »Memorandum« upravi zagorskog ugljenički dioničarskog društva »Concordia« u Zagrebu za povišenjem nadnica. Štrajka, kaže »Bratstvo« neće biti bude li dobre volje kod »Concordia«. Isti list »Bratstvo« u broju 6/1919. od 10. 4., str. 3., govori o posredovanju socijalističke organizacije u Varaždinu između uprave radnika Ladanje Donje i rudara. Tu se govori na istome mjestu i o štrajku rudara iz rudnika Ivanovo Polje, koji je započeo 16. 2. 1919. godine. »Bratstvo« od 6. 3. 1919. u broju 1/1919. na str. 3. poziva sve zagorske rudnike da se javu uredništvu lista radi međusobnog povezivanja.

²² »Bratstvo«, broj 1/1919., od 6. 3., str. 3.

²³ Knjiga zapisnika sjednica Odbora Radničkog vijeća u Var. Toplicama te »Knjiga članstva i članarine Radničkog vijeća« fotokopirane čuvaju se u Historijskom arhivu u Varaždinu.

²⁴ Žandarmerija je izvršila premetačinu 31. svibnja 1919. godine po nalogu upravitelja redarstva u Varaždinu u kući Josipa Drvarića, te brata Franje i sestre mu Gizele Blažaić. Kod Gizele je pronađena korespondencija sa Mihovinom Dankom, te njezinim prijateljicama u Vukovaru i Karlovcu uz ostale stvari. Žandarmerija je sve predmete dostavila Redarstvu grada Varaždina, a prijavu o tome Komandi IV žandarmerijske brigade. — AH, ZV 6-14/175-5327-8698/1919.

²⁵ Podatak je uzet iz »Knjige zapisnika sjednica Odbora Radničkog vijeća u Var. Toplicama«.

²⁶ Svi podaci od 1. I 1919. o skupštinama i izborima odbornika, govornicima na skupštinama i sadržajima govora također su uzeti iz spominjane »Knjige zapisnika«.

²⁷ O Skupštini u Ljubešćici 11. 1. 1919. i o sadržajima govora podaci su uzeti iz »Knjige zapisnika«.

²⁸ Podaci su uzeti AH, Sudbeni stol Varaždin, I-404/a-8-1919. »Sloboda« br. 50/1919. od 10. 5., strana 6. Dodajmo da je 2. ožujka održana također skupština u Var. Toplicama. Govornici su: Drvarić, Janušić F. i Gizela Blažaić. Rezolucija je postavila pitanje Kaptolu, među inim, dali može sam bez radništva obraditi posjed. »Sloboda« broj 26/1919., od 8. 3., str. 5.

²⁹ Prijedlog je išao preko velikog župana i ovaj se je također složio sa prijedlogom. »Pljačkanja i paleži vlastelinstva uslijedili su samo uslijed toga što je seljacima neprestano već od početka preloma govoreno na skupštinama, da su sva vlastelinstva od sada njihovo vlasništvo, da će mu se najkasnije do siječnja 1919. porazdijeliti, a ako to u tom roku ne uslijedi, neka si sami uzmu. Pučanstvo primirit će se čim ne bude skupština. — AH, ZV, 6-14/175-1817-2350-2961/1919.

³⁰ »Skupštinu socijalista u Varaždinu zabranio je jer su nepodijeljeni, a jača je struja boljševička. Zabraneju se sada sve skupštine ljevicama i nepodijeljenih, jer je većina ljevičara. . . . « brzojavlja ban Pribičeviću u Beograd — AH, ZV, 6-14/175-1817-2779/1919. Ovo je ban brzojavio 6. travnja 1919., a 28. 4. su naredbom Pribičevića, kao ministra unutrašnjih dela, ne samo zabranjene manifestacije i skupština prigodom 1. maja 1919. — HAV, AGV, Praes. 52/1919. — već je izdana naredba o »preprečenju prevrata za 1. maj« — HAV, AGV, praes. 55/1919. Gradski je načelnik dr Pero Magdić sa tom zabranom upoznao i svoga šefa policije Antuna Antunovića — HAV, AGV, praes. 42/1919. —, kao i sa uputama dolde li eventualno do štrajkova povodom 1. maja. — HAV, AGV, praes. 43/1919. »Bratstvo« je povodom te 30-te godišnjice proslavljanja 1. maja pisalo: »To je blagdan naš, to je blagdan rada i onih koji rade. To je blagdan radnog svijeta, na čijim žuljevima počiva država i sve ono, kud ljudsko oko siže. Prvi svibanj je dan protesta protiv društvene zapostavljenosti radnika i seljaka i zato se mi priključujemo svima onima koji danas u znak prosvjeda kriču: »Neka živi socijalizam, živila socijalna demokracija!« — »Bratstvo« br. 9/1919., od 1. 5., str. 1.

³¹ »Sloboda« u broju 50/1919. od 10. 5., na str. 6. donosi prikaz te proslave u Toplicama, koja je održana usprkos zabrani. Kad se saznalo za zabranu, koliko se je sve radovalo tome danu, upravo stoga stupaju svi u generalni štrajk, ulice se pune, kreće se na kraj Toplica, gdje će se svečano otvoriti crveni barjak uz govore Drvarića, Varge, Hrženjaka, Janušića, te Blažaića i Gizela Blažaić. Povorku je činilo preko 1200 ljudi i žena pjevajući marseljezu i druge radničke pjesme. Na slozi, redu i miru i sami protivnici su bili posramljeni. Povorka i govori su zauzeli čitavo popodne, a iz toga su krenuli svi u selo Tuhovec, gdje je održana zabava sve do mirnog razlaza kucama.

³² Josip Drvarić, Josip Posavec i Gizela Blažaić, I 35 godina star. II 20 godina, III 20 godina, iz Var. Toplica i Tuhovca, poljeljelci za 27. 4. su sazvali skupštinu, pozvavši na istu i agitatora Dojčića iz Ludbrega, održana je skupština sa govora. Zandarmerija je skinula plakat pisan po Blažaiću i poslala ga sa prijavom Sudbenom stolu Varaždin — AH, Sudbeni stol Varaždin I-404-a-8-1919.

Drvarića su uhvatili oružnici i vojnici u Varaždinskim Toplicama, ali je u općinski ured došao Franjo Varga, te je iznio zahtjev naroda da se Drvarić pusti iz zatvora. U protivnom će narod doći da ga oslobodi. Osim toga općini je rečeno da će im zgrade srušiti bilo to u Toplicama ili u N. Marofu, ako će u njima biti Drvarić zatvoren. »Kako se narod sve više u Toplicama sakuplja« kažu u svom izvještaju Kotarskoj oblasti N. Marof Općinsko poljavarstvo Varaždinske Toplice, »pak je zato pušten na slobodu« — AH, Sudbeni stol Varaždin I-404-a-8/1919. Ipak su bili svi pohapšeni i dopraćeni u Varaždin, pa je telegramom na regenta Aleksandra Danka, pokušao isposlovati njihovo oslobođenje, jer da nije bilo izgreda. — AH, ZV, 6-14/776-1919/175. »Bratstvo« je o tom hapšenju donjelo opširniji prikaz — »Bratstvo« br. 11 od 15.5., str. 1.

³³ Predsjednik J. Drvarić i tajnica Odbora Radničkog vijeća 7. 3. 1919. upoznaju učitelja i vjerodavca pismeno sa prijedlogom Radničkog vijeća u Varaždinskim Toplicama da se u »školi neimade ništa raspravljati o politici, jer škola i crkva nije za politiku voditi«. — AH, Sudbeni stol Varaždin, br. I-404-a-8/1919.

³⁴ Podaci su iz spominjane »Knjige zapisnika«.

³⁵ Kotarski predstojnik u N. Marofu iznosi u svome izvještaju međutim i taj podatak. Da bi se otrili krivci između tih 60 seljaka, kotarski je predstojnik oružničkoj postaji u N. Marofu izdao poziv »da na licu mjesta usta-

novi krivce i štetu«. Oružnici nisu ispunili zadatak, jer da su bili u životnoj opasnosti. Tek je 60 »jahača« tj. konjanika, vojnika sa 6 oficira, naredni dan utvrdilo »krivce« i predalo ih Kotarskom sudu i N. Marofu, kaže novomaroški kotarski predstojnik. — AH, VZ, br. 624/1919.

³⁶ U nastavku izvještaja iznosi se i taj podatak o 13 vagona slame. — AH, VZ, br. 624/1919.

³⁷ U tom spominjanom izvještaju, kotarski predstojnik iznosi i taj slučaj diobe zemlje po žiteljstvu Pršćanovaca, Hrastovca i Čurilovca, a i još jedan: samo do 15. ožujka će žiteljstvo čekati da im se podjeli zemlja novomaroškog vlastelinstva.

Nakon toga će to sami učiniti i razdijeliti si vlastelinске oranice. — AW, VZ, br. 624/1919.

³⁸ Iz istog izvještaja kotarskog novomaroškog predstojnika od 7. 3. 1919. podnesenog vel. županu Varaždinske županije.

³⁹ Kotarski novomaroški predstojnik tu kaže da su pokopali »dinastiju na najnedostojniji način« tako da su si nekogi odvezali hlače i gaće i činili primjer, da će se na dinastiju koju su pokopali p. . . . i. Tu su usput nošene »željezne vile i motike za veće ruglo«. — AH, VZ, br. 624/1919.

⁴⁰ AH, VZ 1502 res. — /1919. od 21. lipnja 1919.

⁴¹ O tome detalje vidi Belošević Županija varaždinska i slobodni Kraljevski grad Varaždin, Varaždin 1926. str. 128—133.

⁴² Veliki župan Županije varaždinske dostavio je banu 28. veljače primjerak Proglasa Stjepana Dojčića, koji isti saziva za 2. ožujka 1919. u Ludbregu veliku narodnu pučku skupštinu u predmetu podjele zemlje. Župan kaže »kako je glavna lozinka dajte nam zemlje bez odstete, dakle posve jasna komunistička tendencija, te kako seljaštvo kotara Ludbreg ne dopuštaju vlastelinstvu da zemlju ore, molim. da se u Ludbreg svakako prije 2. ožujka 1919. odpošlje jedan jači odred vojske, jer se je bojati pljačkanja«.

Iz samog Dojčićevog proglasa se vidi da je privatno bio sazvaio skupštinu za 22. veljače 1919., pak zatim ju je odgodio na 2. ožujka. Evo čitavog teksta toga proglasa.

»DJTE NAM ZEMLJE BEZ Odstete Jugoslaveniski narode!«

Skupštinu koju sam sazvaio za dan 22. veljače o. g. ni se mogla obdržavati, pošto sam obolio. (Zdravlje sam izgubio u hrvatskim i mađarskim tamicama, u koje sam bačen ka Hrvat-Američanin u borbi »za Slobodu Hrvatske«.)

Novonovo sazivljem veliku narodnu pučku skupštinu u Ludbregu za nedjelju 2. ožujka 1919. u 10 i pol sati pr. p. na trgu sv Trojstva.

Narode!

Dodi, taj dan, a ma kakvo vrijeme, u što većem broju, (svi muškarc i žene) u Ludbreg. Nemojte kazat, da niste moguće iz Ludbreškog kotara: kad se takove stvari rešavaju, kao što je danas agrarna reforma, onda nesimje biti strančarzu ni granice kotareva.

Narode!

To neće biti kortešačka skupština, već bezstranačka, t. j. kako i na koji način će se oduzeti zemljište preuzvišenoj gospodi: knezovima, grofovima, barunima, biskupima i ostalim veleposjednicima, t. j. kapitalistima.

Nužno je, da se svi, (iz gornje Podravine, Međimurja i Zagorja) sakupimo taj dan u jedištu veleposjeda Hrvatske u Ludbregu; a naš glas da se čuje u Beogradu, gdje se sastaje Državno Vijeće SHS. Tamo će se odlučiti sudbina veleposjeda i zemljoradnika koji nema zemljišta.

Narode!

Dodi, bilo kakvo vrijeme, jer je potrebno da se i Tvoj neposredni glas čuje, kako Ti misliš da je najpoštenije, t. j. na koji način da se uzme zemlja onima, koji je nisu nikada orali niti ju oru, a bome i ju ne žele orati. Već naši očevi su ju orali, mi ju oreimo i hoćemo da bude naša.

Narode!

Zelim ti opet istinu kazat, koji Ti ni nisam nikad prestao. Govorio sam ti u Americi; kad sam se vratio iz Amerike; kad sam bio pred ruljom sudaca, a sada želim nastaviti gdje sam prestao (na optuženički klupi dne 25. rujna 1913.). Da li imam pravo da govorim o seljačkim pitanjima neka govori slijedeća.

Jedno jest, da su Dojčić i Jukić bili izvršitelji jedne posve opravdane stvari (atentati na carske komesare), a drugo je glavno što je dokazano, da su ti ljudi bezprikorni, u najvećem stepenu čedni, idealni, da su to naciona-

liste i demokrati — kao što bi to izišlo iz današnjeg govora gospodina bana, koji je vanredno važan — to spominjem zato, jer isto je nacionalizam i demokratizam; isto je biti narodnjak i pučki čovjek a i za te ljude je to bilo isto. Obojica su seljačka djeca, obrazovani, Hrvati rodom, prosvjeđeni ljudi. — To je bio govor gospodina Stjepana Radića, narodnog zastupnika ludbreškog kotara, u Hrvatskom saboru dne 17. lipnja 1917. (Po stenografskom zapisniku CLXV. sjednice sabora).

Narode!

Ja sam ono što sam i bio, i ostat ću. Jer sam kazao kada je jošte opstojala Austro-Ugarska: tko sustane u borbi za narodnu slobodu, taj se nije borio iskreno.

Sazivač: Stjepan Dojčić Američki Hrvat i atentator protiv nasilja Austro-ugarske nad Hrvatskom«. — AH, ZV, br. 6-14/1437-1626-1593/1919.

⁴³ »Sloboda« br. 28, 1919. od 18. 3., str. 2.

⁴⁴ Daljnjih 8 redaka je bilo po cenzuri zabranjeno objaviti. Redci su u samim novinama cenzurirani. — »Sloboda« 28/1919., od 18. 3., str. 2.

⁴⁵ U »Podravskom zborniku« 1977. članak — rasprava Mirko Androić »Ludbreški kraj u revolucionarnoj 1903.«, str. 39—49.

⁴⁶ AH, Namjesničko vijeće (NV), opći spisi sv. 20, br. 9676/1862, 9090/1863, kut. 168.

⁴⁷ Seljaci Tomo Picer i Ivan Gašparić su na svome podigli zgradu za mlin i dobavili mlinski stroj godine 1864. Rasinjsko vlastelinstvo ih je tužilo da se bespravno bave mlinarstvom, a Kotarski sud u Koprivnici donosi presudu da mogu ostati u posjedu te zgrade, odnosno mlinarskog stroja, ali da ga mogu koristiti samo za vlastite potrebe.

Picer i Gašparić nisu međutim niti gradili zgradu za mlin, a niti su kupovali mlinsko postrojenje za sebe, već da melju brašno drugima. Rasinjski ih vlastelin ponovno tuži, pa je presuda glasila: Globa, ponovna zabrana mlinarenja, jer to rade bez dozvole vlastelinstva, a osuđeni su na naplatu svih parbenih troškova. — AH, NV, opći spisi sv. 20, br. 11251/1864, kut. 171.

Glede krčmarjenja u Ludbregu vlastelinstvo 1863. podiže i otvara dvije krčme. Općina Ludbreg se protivila. Vlastelinstvo daje utok na taj općinski stav. Namjesničko vijeće koje je seljacima Segovine i Torčeca glede korišćenja šume dalo pravo, ovdje staje temeljem zakona na stranu vlastelinstva. Poništava i odluku Kotarskog suda u Ludbregu glede tih krčmi, te daje upute da je neograničeno pravo vlastelinstva da otvaraju krčme, ako se udovoljava redarstvenim i obrtnim propisima (Cl. VI § 2 iz 1936 — AH, NV, opći spisi sv. 20, 16426/1863., kut. 168.

Kako je sa sajmenim pravom i vlastelinstvima upoznao nas slučaj traženja suglasnosti svih okolnih vlastelinstava u pogledu predloženih četiriju sajmovi Rasinji od strane općine Rasinja. To vrijedi spomenuti iako su vlastelinstva dala općini Rasinja tu suglasnost, premda se u najbližoj okolini vlastelinstva Ludbreg i Bukovec održavaju već godišnje sajmovi 24. veljače, 21. lipnja, 16. rujna i 4. prosinca. — AH, NV, opći spisi sv. 21, br. 2585-11281/1864, kut. 176.

⁴⁸ AH, ZV, VI-1091§1871-1462/1872, kutija 29.

⁴⁹ AH, ZO-Varaždin, br. 13073/1904, kutija 361. Jednako tako saznajemo 1908. da se oko 300—400 osoba vratilo iz Amerike, ali je još toliko tamo ostalo. — AH, VZ, Praes. 47/1908. kut. 367.

⁵⁰ AH, VZVZ, Praes. br. 184§1886, kut. 279.

⁵¹ AH, VZVZ, Praes. br. 193/1886, kut. 279.

⁵² AH, VZVZ, Praes. br. 384/1887, kut. 281.

Iste je godine optužen po kot. predstojniku Mijo Horvat, učitelj iz Martijanca, jer izbornike narodne stranke naziva mađaronima i nagovara sve da ne glasaju za vladinog kandidata. — AH, VZVZ, Praes. br. 387/1887, kut. 281.

⁵³ Letke i brožure bacane iz aviona 9. svibnja u 10 sati prije podne između Legrada i Ludbrega dostavio je predsjednik Kotarske oblasti Koprivnica vel. županu Bjelovarske županije, a ovaj pak Predsjedništvu Zem. vlade u Zagrebu. Poglavarstvo općine Peteranec ih je predalo predstojniku Kotarske oblasti Koprivnica. — AH, ZV, -6-14/3179/1919-175. — Već 30. 4. 1919. nam je zabilježeno bacanje takovih letaka nad Koprivnicom po avionu nadošlo iz Mađarske. — AH, ZV, 6-14/175-3179-5235/1919. Naslovi letaka su: »Tko su boljševeci?« te »Radnici, vojnici, seljaci!«.

⁵⁴ Najprije je Županski tajnik Sokolić 15. 6. 1919. podbanu dr Tomljenoviću na ruke predao izvještaj o letku »Sovjetska republika i radni narod« koji je iz zračnog lijetala bacan u Malom Bukovcu i okolici. Ujedno upoznao Povjereništvo za unutrašnje poslove Zem. vlade u Zagrebu da je oštro zatražio od Kotarske oblasti izvještaj kako se taj letak može širiti na području kotara Ludbreg, a da oblast o tome ništa nezna. — AH, VZ Res. 16/1919. Nešto kasnije 21. 6. 1919. Sokolić piše Predsjedništvu Zem. vlade u Zagrebu i podnosi letak mađarske sovjetske vlade »Radnici! Vojnici! Siromasi Ratarii!«, kojeg je dobio od jednog dječaka iz Đelekovca, a koji je letak na stotine bacan iz aviona pred 14 dana u Đelekovcu. Sokolić napominje da je naročito na red zbog pozvao Glavara kotara ludbreškoga na opravdanje »kako da se ovakovi i drugi letci u hrpama širena području njegova kotara, a da podpisnici (tj. Sokolić) dozna za nje i dobije ih od svuda prije, nego od onoga, kojemu je najpreča dužnost uzdržanje javnog mira i reda i obezbeđenje sigurnosti naše narodne države«. — AH, ZV, 6-14-3179-19/1919. (6. 328 Praes. 1919).

⁵⁵ Iz telegrama bana dr Palečeka ministru Pribičeviću od 12. 7. 1919. među ostalim stoji i slijedeće: »U Županiji varaždinskoj kotar Ludbreg dogodila se dva palža zgrada odbornika za agrarnu reformu. Protivnici reforme nahuškali žitelje i navalili na uredovnicu agrarnog odbora hoteci spise potrgati, ali je to vojskom osujeceno. Krivci palaža kao i nemira, tri seljaka i tri lugara vlastelina Kuševića uhvaćeni. U Zlatar poslano 20 momaka, jer agrarni pokret prelazi mjere dopuštenosti. — AH, ZV, 6—14/175-4788-6905/1919.

⁵⁶ »Mali Bukovec, kotar Ludbreg napali oružništvo. Zlikovci raspršeni, jedan mrtav, više ranjenih... Danas se u Klanjcu i Ludbregu očekuje napadaj...« dio je teksta telegrama vel. župana varaždinskom Predsjedništvu Zem. vlade u Zagrebu. — AH, VZ, br. 3798/1919.